УІЛЛЇЯМ ШЕКСПІР.

ГАМЛЄТ

ПРИНЦ ДАНСЬКИЙ.

ПЕРЕКЛАД

П. А. КУЛЇША.

Виданий з передмовою і поясненями

Др. Ів. Франка.

НАКЛАДОМ

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКОЇ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ

заревстрованої спілки в обмеженою порукою у Львові.

1899.

УІЛЛЇЯМ ШЕКСПІР.

ГАМЛЄТ
ПРИНЦ ДАНСЬКИЙ.

ПЕРЕКЛАД

П. А. КУЛЇША.

Виданий з передмовою і поясненями

Др. Ів. Франка.

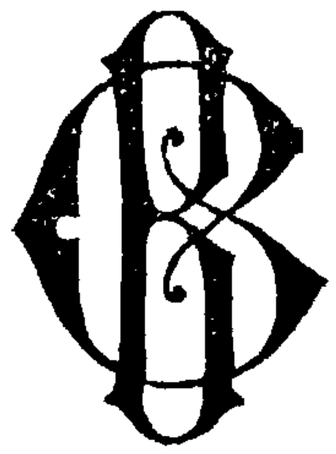

НАКЛАДОМ

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКОЇ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ

зареєстрованої спілки з обмеженою порукою у Львові.

1899.

ПЕРЕДМОВА.

„Гамлєт“ уважаєть ся справедливо найґеніяльнїйшим твором Шекспіра. В фіґурі данського королевича можна бачити найкращий поетичний візерунок душі самого поета. Не диво, що як усї ґеніяльні постатї, так і ся виявляє богато загадкового, хоча не менше певне й те, що праця коментаторів над „Гамлєтом“ від часу Ґетевого „Вільгельма Майстера“ більше затемнила, ніж вияснила її, повіднаходила загадки і темноти й там, де їх зовсїм нема. Не вдаючи ся в коментованє драми ми подаємо тут те, що найпотрібнїйше для її зрозуміня і доброго оцїненя.

I. Жерела. В XVI віцї до часів Шекспіра три рази друкована була книга „Danorum regum heroumque historiae“, написана в XII віцї Саксоном Ґрамматиком; перше виданє вийшло в Парижі 1514, друге (з передмовою Еразма Роттердамського) в Базилеї 1534, третє в Франкфуртї над Меном 1576. Ся голосна лїтопись, написана, як каже Еразм, „splendide magnificeque“, була передруковувана нераз і потім (1644, 1771, 1839), не числячи новійших строго наукових видань Кранца, Гельдера і иньших, а також перекладувана з латинськоï мови на данську (переклад Веделя вид. 1575, 1610, 1713, 1851; переклад Шусбелля вид.

1752; перекл. Ґрунтвіґа вид. 1818—1819). В тій хроніці в кн. III оповідає Саксо ось яку історію. Данський король Рорік поставив у Ютляндиї князями двох братів Ґорвенділя і Фенґа. Горвенділь панував три роки, вславив ся морським грабівництвом і збудив против себе зависть норвеґського короля Коллєра. Сей зустрівши ся з Горвенділем на відлюднім острові, що був пристановищем для піратів, умовляєть ся бити ся з ним у поєдинку з тим, щоб переможець чесно похоронив тїло вбитого. Горвенділь убиває Коллєра а також його войовничу сестру Селю. Здобуту таким чином богату здобич він передає королеви Рорікови, котрий дає йому за жінку свою дочку Ґеруту. З нею Горвенділь мав сина Амлєта.

Але брат його Фенґо позавидів йому щастя, вбив його і оженив ся з його вдовою. „Бачучи се Амлєт — оповідає Саксо — щоб через розумнїйше поступуванє не впасти в підозрінє, кинув ся вдавати з себе божевільного, напустив на себе крайню хоробу ума і таким родом хитрости не тілько прикрив свій розум, але також оберіг своє здоровлє. Що день обнявши материного божка кидав ся плазом на землю і оббризькував цїле тїло рідким болотом. Запоганені щоки і обмазане болотом обличє сьмішно виявляли безум божевілля. Що говорив — усе було подібне до маяченя безумного; що починав робити, все вказувало глубоку незарадність. Одним словом здавало ся, що се не муж, а якийсь сьмішний виродок безглуздої Фортуни. Инколи сидячи при огнищі і розгрібаючи руками попіл звик був приладжувати деревляні вістря і гартувати їх у огні, обкручуючи їх кінчики шнурками, щоб були міцнїйші. Коли його питали, що робить, відповідав, що робить острі стріли для пімсти за батька“. Деякі сьміяли ся з него, та розумнїйші

почали підозрівати, що за тим безумом криє ся хитрість. Щоб вияснити се, задумали зробити пробу: вивезли його в лїс і там устроїли стрічу між ним і одною гарною дівчиною, що мала спокусити його на любов. Коли він справді дурний — міркували, — то не зверне уваги на її красоту; коли ж тілько хитрує, то закохаєть ся і дасть пізнати свій розум. Але Амлєта остеріг один його товариш. Амлєт їде до лїса, сївши на коня задом до голови і держачи коня за хвіст. По дорозї здибають вовка; двораки говорять Амлєтови, що се лошак; на се він відповідає, що якось мало таких лошаків бачив у королївській стаднині. Їдучи по над берегом ріки двораки знайшли керму від розбитого корабля і мовлять Амлєтови, що се такий величезний ніж. На се відповів Амлєт, що певно мусїв бути такий величезний пляцок, що його краяли сим ножем. У лїсї двораки лишили його самого і велїли одній дівчинї вустріти ся з ним, та Амлєт остережений своїм товаришем і тут умів викрутити ся з засїдки. Допомогла йому й сама дівчина, що змалку вихована разом із ним, потаємно любила його. Загалом на всякі питаня він відповідав так, що нїколи не можна було спіймати його на брехнї, але правда була так замаскована, що нїхто не міг уважати його розумним. Та про те знайшов ся один вельможа, що підозріваючи у всїм тім хитрощі радив королеви зробити ще одну пробу: Амлєтова мати повинна покликати його до себе на розмову, а вельможа сам схований за стїнкою, невідомий їй і йому, підслухає ту розмову. Амлєт при матери не буде таїти ся, а хоч би мати й не хотїла видати сина, то король таки довідає ся через підслух, що вони говорили. Король виїхав зо двора, а хитрий вельможа заховав ся під килимом, що був простертий на долівцї в спальнї королеви.

VI

Ідучи на розмову з матірю Амлет, боячи ся зради, знов удав із себе дурного, почав піяти як когут, трепати руками і скакати по комнатї, а наскочивши на пана захованого під килимом хопив меча і пробив його, потім витягнув, добив, порізав тїло на шматки, зварив і дав з'їсти свиням. Тодї прийшов до матери, що плакала голосно, і почав жорстоко дорікати їй, що живе в кровосумішнім подружю з убійцею його батька. Признавшись, що він удає безумного, щоб оберегти себе від королївських засїдок і виждати пору догідну для пімсти, велїв матери мовчати і здержувати себе від гріховного зближеня з убійцею. Коли король вернув і почав розпитувати за своїм дорадником, нїхто не міг сказати йому, де він подів ся; коли-ж спитали Амлета, чи не бачив його, сей відповів, що бачив, як пішов до стайнї і там його з'їли свинї. Хоча се була правда, але нїхто не хотїв сему вірити. Та про те Фенґо задумав таки позбути ся пасерба, але так, щоб анї король Рорік, анї Амлетова мати не могли доміркувати ся, що він винен у його смерти. От тим то він послав Амлета до Анґлії з двома своїми слугами, котрим дав на дощечцї накарбований лист до анґлїйського короля, а в листї висловив просьбу, щоб Амлета зараз по приїздї покарано смертю. Але Амлет в часї нічлїгу викрав своїм товаришам дощечку, прочитав, що в нїй було написано і зістругавши королївські знаки накарбував нові, де була висловлена просьба, щоби двох панів, присланих з листом, зараз покарати смертю, а премудрому юпакови, що їде з ними, аби король дав свою доньку за жінку. Амлет дає в Анґлії докази свойого надзвичайного розуму, женить ся з королївською дочкою, потім вертає до Ютляндії, де трафляє як раз на свій власний похорон, бо чутка була, що його в Анґлії вбито. З разу всї

перелякані, потім сьміють ся, бо Амлєт знов удає дурного. Він береть ся угощати двірню, але розносячи вино кілька разів добуває меча, який мав при боцї і калїчить ся ним у пальцї. Щоб запобігти сьому, двораки цьвяхом прибивають клинок меча до піхви. Амлєт бачучи, що король опянївши подав ся до своєї спальні, пішов за ним, узяв його меча, а при нїм лишив свого пригвожджeного. Вернувши ся він обпоює всю двірню вином, а коли вони пяні поснули, підпалює двір і всї гинуть. Тодї він іде до королївської спальні, будить короля і оповівши йому, що стало ся, заявляє, що хоче помстити ся за свойого батька. Король хапає за меч, та не може витягти його з піхви і Амлєт убиває його власним його мечем. „Хоробрий муж і гідний вічної слави — кінчить своє оповіданє лїтописець, — котрий розумно прикритий маскою глупоти, заховав під дивною подобою безуму мудрість вищу понад людський ґенїй і хитрощами не тілько оберіг власне здоровлє, але помстив ся так страшенно за батькову смерть“.*) В кн. IV оповідаєть ся далї про славне пановане Амлєта.

Нема найменшого сумнїву, що се оповіданє було жерелом Шекспірової траґедиї. Маємо тут у зародї вже всї головні моменти і важнїйші фіґури, ба навіть характери траґедиї: король і королева, Гамлєт, Польонїй, не названий у Саксона, але схарактеризований як дворак „богатший на зарозумілість, нїж на розсудливість“ (praesumtione quam solertia abundantior), Офелїя, Горацio, Розенкранц і Ґільденштерн; маємо зазначений характер Гамлєта, що вдає дурного, думає про пімсту за батька і силкуєть ся говорити все так, щоб се була

*) Alfred Holder, Saxonis Grammatici Gesta Danorum. Strassburg 1886, стор. 85—96.

і правда, і щоб при тім нїхто не міг доглупати ся дїйсної правди; зазначено сцену розмови Гамлєта з матїрю, а коли Саксо про королеву мовить: „От таке то зо всїми жіночими шлюбами: вони розсипають ся як полова від вітру і тонуть як хвилї в морі. І хтож захоче покладати ся на жіноче серце, що змінює своє успособленє так як квітки змінюють листє відповідно до пори року, в міру того, як нові подїї затирають слїд давнїйших“, — то хто не побачить у тих рефлєксиях зароду першого Гамлєтового монольоґа зі славним реченєм „О слабосте, імя твоє — жіноцтво!“

Не менше певна річ однак, що Шекспір не читав Саксона Ґраматика в оріґіналї. Але в 1559 р. вийшла по французьки книжка Belleforest, Histoires tragiques, — збірка епізодів і оповідань узятих із найріжнїйших книг; між иньшими була там оповідана також істория Амлєта Данського на основі Саксона. Книжка Бельфоре читала ся пильно не тілько у Франциї, але також у Анґлії; її перекладено також на анґлїйську мову, але можна дуже сумнївати ся, чи Шекспір користував ся тим перекладом, бо перше звісне нам його виданє вийшло аж 1609 р., сїм лїт по написаню Шекспірової траґедиї. На основі Бельфоре зладжена була в Анґлії ще при кінцї XVI в. драма, про яку часто згадують тогочасні съвідоцтва; на жаль, вона не дійшла до нас. Отже-ж нема сумнїву, що ся драма разом з французьким текстом Бельфоре була головним жерелом Шекспірового „Гамлєта“. З порівнаня тексту перших видань траґедиї, а власне виданя з р. 1603 з виданєм 1604 і остаточним посмертним виданєм (First Folio) з 1623 р. можна бачити, як Шекспір помалу позбував ся впливу сего „старшого Гамлєта“, та при тім можна виробити собі деяке понятє про його зміст. Уже з по-

сторонніх сьвідоцтв про „старшого Гамлєта“ ми знаємо, що там являв ся дух убитого короля і кричав „Пімсти! пімсти!“ Деталь, як бачимо, не звісний Саксонови, анї Бельфоре. В „старшім Гамлєті“ Польонїй звав ся Корамбіс, ся назва лишила ся ще декуди в вид. 1603; Гамлєтове божевіле проявляло себе сильнїйше і дикїйше, значить, більше відповідно до оповіданя Саксона; роль Горація була більша і ще в вид. 1603 р. є сцена, пропущена в пізнїйших виданях Гамлєта, де Горацio в часї подорожи Гамлєта до Анґлії, одержавши від него лист про його виратуванє з данського корабля, виявляє королеві злочинні замахи короля на Гамлєтове житє — сцена коли не перенята живцем із „старшого Гамлєта“, то в усякім разї написана під його безпосереднїм впливом.

Варто завважати, що поява духа Гамлєтового батька взята Шекспіром також із „старшого Гамлєта“; найдавнїйша згадка про драму „Гамлєт“ з появою духа, що кличе до пімсти, походять із 1596 р. Иньший, менше виразний натяк на сю драму походить ще з 1587 р. Сатирик Тома Наш у отвертім листї до студентів унїверситету говорить злобно про юристів, що покинувши своє ремесло кидають ся на поле штуки, хоча не вміють перекласти по латинї одного вірша псальмів. „Правда — пише дословно Наш, — що анґлїйський Сенека, коли його читати при лойовій сьвічцї, дає їм богато добрих сентенций... а коли розбалакати ся холодного поранка докладно з таким паничем, то він насипле вам цїлі села (hamlets) — хотїв сказати цїлі пригорщі траґічних фраз“ (G. Brandes, William Schakespeare 126). Не без підстави бачуть тут і натяк на штуку, що звала ся Гамлєт, і натяк на сцену холодного ранка після появи духа і нарештї звязок з Сенекою. Як звісно, до нас

дійшло десять латинських траґедий якогось Сенеки (ретора). Ті траґедиї, бліді і водяні переробки грецьких взірців, цінили ся в часі ренесансу дуже високо і були між иньшим перекладені також на анґлійську мову ще в XVI в. Дві траґедиї Сенеки починають ся власне появою духа, що кличе до пімсти: в траґедиї „Thyestes“ являєть ся дух Танталя, а в траґедиї „Agamemnon“ дух Тієста. Сим мотивом покористував ся в Анґлії у-перве один із попередників Шекспіра Кід у своїй „Іспанській траґедиї“ написаній коло 1584 р. Ся драма була мабуть безпосереднім взірцем „старшого Гамлєта“ і виявляє, крім появи духа на початку, ще більше покревних зворотів і ситуацій. І так герой драми Джеронїмо, котрому замордовано сина, справді збожеволїв; він промовляє іронїчно зворотами декуди дуже подібними до тих, які бачимо в Шекспіровім „Гамлєті“. Так само як Гамлєт він кілька разів відкладає свою пімсту. „Не кожда пора відповідна для пімсти, — говорить він, — от тим то я не вважаючи на свою невинність зупинюсь і не вважаючи на свій неспокій буду вдавати спокійного. Їм не повинно здавати ся, що я знаю про їх злочин, а моя глупота повинна втвердити в них віру, що я в своїй петямучости все пущу плазом“. В кінцї він для виконаня своєї пімсти виставляє на сценї штуку — Кідову драму „Соліман і Перседа“ і в часї гри винуваті, що грають головні ролї, справдї гинуть під ударами кинджалів. Як бачимо, Шекспір знайшов для своєї траґедиї підготоване майже цїле руштованє. Що він покористував ся тим „чужим добром“, се не чинить нїякої уйми його творчому ґенїєви, бо з грубого, кровавого материялу, згруба обробленого руками невисоких талантів або по просту театральних ремесників, він сотворив безсмертний архитвір.

II. Шекспірове оброблене. Постійна прикмета Шекспірової творчости там, де ми можемо сконтролювати його роботу з текстом його літературних жерел, є вірність, з якою він іде по стежці втоптаній його попередниками. Він не силкуєть ся повязати до купи всї нитки, усунути всї неконсеквенциї; раз лишає в акциї люки, то знов забуває деталї сказані в однім місцї так і показує їх у иньшім місцї инакше. Він концентрує свою увагу і силу свого ґенія звичайно на двохтрьох фіґурах драми лишаючи иньші неначе в тїни, немов не оброблені як слїд. Та за те в тих головних фіґурах він яснїє безсмертним блиском, а рішучі сцени драми вміє обробити так майстерно, що власне на них видно найлїпше, як безмірно висше зумів він піднести ся по над своїх попередників.

Отсей сносіб твореня треба конче мати на увазї, коли говорить ся про Гамлета. Богато загадковости, неконсеквенций у будові драми і в малюнках характерів, богато такого, над чим ломали собі голови коментатори, вияснюєть ся зовсїм просто тим фактом, що Шекспір знайшов такі деталї у своїх жерелах і не вважав потрібним змінювати їх. Кілько то намучили ся критики, щоб погодити повільний, чутливий характер Гамлета з тою бистротою, з якою він убиває Польонія або з тою байдужністю, з якою посилає на смерть Ґільденштерна і Розенкранца! А тимчасом ми бачимо, що Шекспір знайшов ті факти в своїх жерелах і переняв їх до своєї драми не много дбаючи про те, чи вони будуть зовсїм згідні з тим характером Гамлета, який вилив ся з його душі — по части також під впливом давнїйших жерел, а по части з власної натури і з обставин власного поетового житя.

XII

Можна вважати безперечним фактом, що Гамлет є найбільше субєктивна фіґура з усіх, які сотворив Шекспір. Його устами поет висловив богато такого, що пекло його власну душу, тай написана була ся драма під впливом фактів, що дуже глубоко мусїли зворушити душу і фантазию Шекспіра. Згадаймо попереду усего, що ще 1585 р. вмер його одинокий син Гамлет; память про него могла зродити у поета бажанє не тілько обробити стару траґедию про Гамлета, але надто надихати її героя всїм найкращим і найглубшим, що жило в його власній душі. В вересню 1601 р. вмер Шекспірів батько Джон, і ся смерть мусїла знов у душі поета розбудити спомини молодих лїт і память про сина. Та не бракло й иньших сучасних фактів, що сяк чи так нагадували епізоди Гамлетової історії і мусїли причиняти ся до витвореня в душі поета того лїричного, мелянхолїйного настрою, яким надихана його траґедия. При кінцї 1601 р. зворушила його ще одна траґічна подія: невдалий бунт льорда Ессекса і Шекспірового опікуна та приятеля льорда Соутемптона против корозеви Єлисавети. Ессекса покарано смертю, Соутемптон був засуджений на досмертну тюрму. Оба льорди були близькі свояки, а Соутемтон щиро опікував ся Шекспіром; тож не диво, що наглий упадок тих двох могутнїх мужів і цїлої їх партиї пригнобив його. В тім самім часї зазнав він ще одної прикрости — зради і ганебного кінця улюбленої ним женщини, про котру говорять його сонети писані в р. 1600—1601. Сей болющий досьвід звучить у терпких словах Ґамлета про жіноцтво і в його розмові з Офелїєю.

Вказують іще на деякі події, що певно були відомі Шекспірови і могли мати вплив на концепцию його драми. І так у сїм'ї льорда Ессекса

в часах, коли Шекспір молодим парубком жив іще у Стратфорді, була голосна в тім часї траґедия. Говорили, що ґраф Лєйсестер отроїв старого льорда Ессекса і зараз потім оженив ся з його вдовою. Друга анальоґічна траґедия скоїлась у Шотляндиї, де льорд Дарнлєй, муж королеви Марії Стюарт, в 1565 р. був убитий любовником королеви Босуелем, що зараз потім узяв з нею шлюб. Майже напевно можна догадувати ся, що Шекспір із оповідань про сю подію взяв контраст уродливого, пишного і благородного короля Гамлєта і поганого та безхарактерного його брата і вбійці; Дарнлєй справді був незвичайно вродливий, а Босуель поганий, хитрий і безхарактерний. І Дарнлєя вбито так само у снї, як Гамлєтового батька. Ще одну подію віднайшли новійші досліди, що полишила деякі слїди в композициї Гамлєта. В р. 1600 був шотляндський король Джемс, син Марії Стюарт, загрожений ось якою пригодою. Олександер Ротвен, ґраф (laird) Ґаурі, запросив короля до себе в гостину. Ротвенів батько був 1582 р. як бунтівник засуджений Джемсом на смерть, його добра були сконфісковані в часї, коли сам Ротвен пробував у Франциї і здобув собі там велику славу штукою фехтунку і иньшими лицарськими здібностями. Коли король 1600 р. загостив до його замка, Ротвен запровадив його до віддаленої салї, заявив йому, що хоче помстити ся за свойого батька і вхопив його за горло. Та королеви вдало ся кликнути ратунку, двораки прибігли і вбили Ротвена. Сестра Ротвенова, Енні-Мері Дуґляс, жила при королївськім дворі і була чутка, що Джемс кохав ся в нїй. На відомість про смерть брата вона збожеволїла і вмерла по кількох тижнях. Отже дехто з критиків догадуєть ся, що Ротвен був прототипом Ляерта, на що вказує навіть близькість назв

Laird — Laertes, а Енні-Мері прототипом Офелії. Додаймо в кінці, що деякі деталї про Данію мусів Шекспір чути від анґлійських акторів, що гостювали в Данії 1585 і 1596 р. До тих деталїв належить перенесенє місця подій із Ютляндиї до Ельзінора, данські назви Розенкранц і Ґільденштерн (у вид. 1603 вони написані Rosencraft і Gilderstone, у вид. 1604 Rosencrans і Guyldensterne, у вид. 1623 Rosincrane і Guildensterne), данське імя королеви Ґертруди замісь давньої Ґерути. Так само з оповідань акторів узяв він певно відомість про пянство Данців і про звичай — покривати кождий королївський тост гарматніми вистрілами. Та треба сказати, що користуючи ся такими принагідними відомостями Шекспір зовсїм не дорожив ними і відступав від своїх жерел, де йому захотїло ся. Він перенїс місце подій із Ютляндиї до Ельзінора, із IX чи X віку в свій власний, велїв Гамлетови вчити ся у Віттенберськім університетї, велить Данцям стріляти з гармат, дав данському королеви і декому з його двораків італїянські назви (Клявдіо, Горацio, Бернардо, Марцельльо, Райнальдо), — одним словом Гамлет є чим собі хочете, але не історичною траґедиєю з данської минувшини. Всї оті книжкові та історичні ремінїсценциї були для автора мов купа хворосту, з котрої тілько ґенїй може зробити огнище, що горить і сьвітить віки-віками. До всїх тих фактів, натяків, ремінїсценций треба було ще чогось — найважнїйшого, щоб із них міг повстати „Гамлет“ — треба було портрета власної душі поетової, портрета ґенїяльної людини, що вдаючи безумного, під маскою безумства тим яркійше виявляє свою ґенїяльність. „Що не вдало ся жадному иньшому поетови, те вдало ся тут Шекспірови“ — справедливо каже Брандес (op. cit. 512).

XV

Коло 1601 р. Шекспір справді був у такім настрою, який потрясає нашу душу в його Гамлєті. Йому вмер батько; його протектор льорд Соутемптон був у тюрмі; його улюблена зрадила його з його близьким приятелем; він був сьвідком бунтів і катастроф, що могли в чутливій душі викликати вражінє, буцїм то „сьвіт виходить із уторів“. А надто якеж було його особисте положенє? Він чув у собі силу і здібність, чув той огонь ґеніяльної натури, що повинен палати на вершинах людськости, а тимчасом він був актором, становище в тих часах рівнорядне з цирковим кльовном. І коли доси гіркість сего становища осолоджували йому особисті зносини з такими осьвіченими і високопоставленими людьми, як льорд Соутемптон, льорд Пемброк і його улюблена Мері Фіттон, то тепер усе те нараз порвало ся. В першій хвилї він не знаходив слів, плакав, упокоряв ся (в сонетах), але швидко він почув свою силу, його біль вибухнув гіркою іронїєю і устами Гамлєта він висловив свої власні досьвіди та розчарованя. Варто завважити, що прим. у славнім монольоґу „Чи бути чи не бути“ поет майже цїлком забуває, що се говорить принц; слова виходять немов із уст підданого, що мусїв „весь вік терпіти муки

І насьміхи, гнет сильних і знущанє
Горлинї, біль одіпхнутого серця,
Загайливість закону, підлість суддїв
І ту зневагу, що заслуга мовчки
Приймає од нїкчемних“. (стор. 72).

Від разу ясно, що се не Гамлєтові слова, не виплив драматичної ситуациї, а стогін власного серця поета.

„Гамлєт“ є не тілько найбільш особистою, але також найбільше фільософічною драмою Шекспіра. Герой траґедиї — мислитель, а події траґедиї

попихають його думку до розбираня найважнїйших, найтяжших питань про цїль істнованя, про вартість житя, про природу етичних понять і социяльного ладу. Деякі думки висловлені в тій траґедиї навели деяких критиків на здогад, чи не був Шекспір знайомий з писанями італїянського фільозофа Джордана Бруно, котрий, як звісно, якийсь час пробував у Анґлії. Але біоґраф Бруно, Брунгофер*) на основі докладних студий показав, що вплив Бруно у Анґлії загалом був дуже малий навіть на тих, що вида́ли ся з ним особисто. Бруно пробував у Анґлії в рр. 1583—85, значить в пору, коли Шекспір ще не був у Льондонї. Чи Шекспір читав Брунові італїянські твори, сего не знаємо. Ті-ж фільозофічні погляди, які є в „Гамлєті“, виясняють ся добре і без гіпотези про вплив Бруна, головно впливом французького фільозофа Монтеня, з котрого „Essay“ є дещо майже дословно в Гамлєтових репліках. Ті „Essay“ міг Шекспір читати по французьки, або й по анґлїйськи, бо їх переклав ще 1595 р. на анґлїйську мову Фльоріо, що був так само зближений до двора ґрафа Соутемптона, як і Шекспір. В тій книзї знайдемо паралєлю до Гамлєтових слів про „згромадженє полїтичних червяків на трупї Польонія“ (стор. 109): „Маленькі воші вистарчають, щоб зневолити Суллю до зложеня діктатури. Серце і тїло великого цїсаря, тріумфатора, се снїданє для дрібного червяка“. Гамлєтові слова, що нїщо само в собі не є нї зле нї добре, а тілько наша думка робить його сяким чи таким (56) знаходять ся також у Монтеня: „Те, що ми називаємо лихом або терпінєм, само

---

*) Brunnhofer, Giordano Brunos Weltanschauung und Verhängniss.

собою не є ані лихо ані терпінє; тілько уява дає йому сю прикмету“. (Brandes, op. cit. 500—502).

Отсе були головні елєменти, з яких зложила ся та чудова цїлість, що її критики справедливо називають „першою фільозофічною драмою новійших часів, де уперве виступає типовий новочасний чоловік з глубоко відчутою суперечкою між ідеалом і дїйсним окруженєм, між силами і завданєм, з цїлою внутрішньою ріжнородністю вдачі, дотепний без веселости, жорстокий і ніжний, з вічним відкладуванєм дїла і з шаленою нетерплячкою.“ (Brandes, op. cit. 527).

Шекспірів „Гамлєт“ був готовий коло половини 1602 р. В книгарськім реєстрі записано під д. 26 липця 1602: „A booke called „the Revenge of Hamlet Prince (of) Danemarke“, as yt was latelie acted by the Lord Chamberleyne his servantes“, то б то „книга названа „пімста Гамлєта принца Данського“, що була недавно виставлена слугами льорда Пілкоморія“. Льорд Підкоморий Анґлії мав прівілей удержувати театр і власне під його фірмою грала та трупа (під дирекциєю Борбеджа), до котрої належав і Шекспір. Та книжка вийшла аж 1603 р. Се було без сумніву неправне виданє, зладжене або після стенографічних записок зроблених в часї представленя, або після роль викуплених у акторів, а нарештї може в части після старшого Гамлєта. В усякім разї се виданє, лишаючи на боцї незлїчимі помилки та недоладности, ріжнить ся дуже значно від пізнїйших, так що можна його вважати першим начерком, котрий Шекспір переробив потому дуже значно. Друге, далеко поправнїйше, хоч також без відома Шекспіра опублїковане виданє вийшло 1604 р. і було без значнїйших змін повторене в збірному виданю

всїх Шекспірових творів, зладженому по його смерти 1623 р.

III. Українські переклади „Гамлєта“. Отсей переклад, що тут подаємо до рук громадї, є вже третя проба перекладу Шекспірової траґедиї на нашу мову. Перша проба зроблена була ще 1865 р. Павлїном Сьвєнцїцким, звісним у нас під псевдонїмом Павло Свій. Се був Поляк, родом із Украіни, талановитий польський поет, не без заслуги й у нашому письменстві. В числах 3—5, 7—9 „Ниви“ він надрукував перший акт свойого перекладу „Гамлєта, данського королевича“. П. Свій заявляє в передмові, „що бачить недостаточність своєї працї“ і додає, що його „переклад учинений був прозою, бо йому хотїлось вірно віддать мисль перетвору, та за радою деяких він зложив його у вірш — не поетичний, за то найбільше зближений до орігїналу“. Вірш П. Свого в тім перекладї справді такий непоетичний, що проза була б лїпша: нема в тім віршу ані ритму, ані поезиї; П. Свій по просту лїчить силяби тай то не все. Ось примір із першої сцени першого акту:

> Встріхнувсь як преступник на голос апелю
> страшенно. Чував я, що півень, той
> трубач ранок ознамующий, своїм
> чутним острашним голосом пробуджає
> бога дня і на цей знак кожний дух,
> чи він на землї блукаєть ся, в водї,
> вогнї чи повітру — вертаєтсь звідки
> вийшов; а що це правда, переконаю
> тому то, що ми тут самі бачили.

Судячи з деяких язикових слїдів (апель, Норвеґчик, збаданя, на вижинї своєї потугі) і з отсеї

польської ритміки, П. Свій перекладав свойого Гамлета з польського оригіналу. Переклад, видно, не подобав ся і на першім акті публїковане урвало ся.

Другий, сим разом повний переклад Гамлета вийшов 1882 р. в Київі і був доконаний талановитим поетом М. П. Старицьким.

В передмові до свойого перекладу д. Старицький пише (по росийськи): „Я поклав собі метою в перекладї не відступати ні на йоту від первотвору, з душевними тремтїннєм вдаючи ся в боротьбу з найхудожнїйшим твором найвисшого ґенія, зберігаючи в повні навіть зверхню його форму, тоб то і прозу і білі і римовані вірші і навіть розміри“ (стор. II). Далї автор передмови запевняє, що він кілька разів переробляв і провірював свій переклад, студіював Шекспіра не тілько в оригіналї (в двох кращих виданях), але також у кращих перекладах (стор. III). На жаль, переклад не дає того, чого можна б було надіяти ся по таких приготованях. Переклад д. Старицького, беручи загалом, дуже свобідний. Зовсїм на перекір своїй виразній обіцянцї він змінив розмір віршовий у цїлій драмі і замість анґлїйського драматичного blanc-verse (пятистопного ямба) заведів розмір сербської юнацької пісні, що зовсїм не надаєть ся до драми. Де є римовані вірші у Шекспіра (при кінцї деяких монольоґів), там їх у Старицького нема і загалом про дословність перекладу навіть у прозових частях нема що й говорити. Се зрештою не є така велика біда, тим більше, що повна дословність тут нераз по просту неможлива, коли переклад має передати не тілько слова, а й думку первотвору. Вайжнїйше те, що переклад, при якім у передмові заявлено, що „ані на йоту не відбігає від первотвору“, вийшов майже на цїлу тре-

тину довший від того первотвору. І так прим. розмова Гамлєта з духом (Акт I, сц. 5) має в англійськім оригіналї 109 віршів, у Старицького 138; Гамлєтів монольог при кінцї другого акту у Шекспіра 60, у Старицького 78 віршів і т. д. В загалї треба сказати, що д. Старицький поводив ся з англійським текстом занадто свобідно. Та про те треба признати, що його переклад читаєть ся гладко і виявляє працю не абиякого майстра української мови. Скілько пригадую собі, російська критика, мало тямуча а то й кермована злою волею, кинулась була на д. Старицького за сей переклад, закидаючи йому Бог зна яке коване слів. Перечитуючи тепер його переклад ми переконуємо ся, що ті закиди були в найбільшій части неоправдані і що богато слів, котрі в 1882 р., а надто ще Росиянам, могли видати ся неольогізмами, оказали ся щиро народніми і здобули собі від тодї право горожанства в нашій лїтературі.

Що переклад, який ось тут подаємо до рук громадї, зовсїм у иньшій мірі підходить під вимоги критики і дає зрозуміти та відчути красоту первотвору, за се порукою є вже само імя П. А. Кулїша. Кулїш — перворядна звізда в нашому письменстві, великий знавець нашої народньої мови, а при тім добрий знавець язиків та лїтератур европейських народів. Він узяв ся перекладати Шекспіра не для проби, а певний свойого панованя над рідною мовою. Вимоги докладности і вірности оригіналови він розумів далеко не так, як д. Старицький і дав нам переклад, з яким можемо без сорома показати ся в концертї европейських перекладачів великого Британця. Держачи ся оригіналу далеко докладнїйше, ніж його попередники, Кулїш уміє при тім надати свойому перекладови

свій індивідуальний кольорит, щось таке, що позволяє від разу пізнати в нїм працю Куліша, а не жадного иньшого українського поета. Є якийсь своєрідний тихий патос, якийсь розмірений широкий подих у власних творах і в перекладах сего автора, щось мов широкі, могутні рухи великого корабля на великій ріці. Може би перекладачеви Шекспіра треба бистрійших та звинніїших рухів, більше ріжнородного ритму. Та вже те одно, що Куліш своїм перекладом відкриває перед нами широкі перспективи, куди може дійти наша мова своїм богацтвом, своєю мельодийністю та ріжнородністю свого ритму, — вже те величезна його заслуга.

Признаючи в повнї сю заслугу я про те мушу сказати, що й Кулїшів переклад ще далеко не ідеальний, не те, до чого вже тепер була би здібна наша мова. Певна річ, усякий, хто від тепер у нас захоче брати ся до праці над перекладанєм Шекспіра, буде мав стежку протерту Кулїшем, масу зворотів укованих ним, масу слів і фіґур уведених у наш літературний скарб. Та про те я не сумнїваю ся, що новий перекладач буде міг держати ся первотвору ще докладнїйше, перекладати вірш за віршем, не розбиваючи одного на два або хоч на півтора, як се нераз трафляє ся і Кулїшеви. Правда, Шекспірове язикове богацтво і незрівнана прецизия анґлїйської мови роблять нераз зовсїм неможливим навіть для нїмецького перекладача — не кажучи вже про французького або словянського — вбгати один його вірш у один свій. На скілько близше підійшов тут Куліш до оріґіналу супроти Старицького, покажуть два-три приміри. І так перший Гамлєтів монольоґ (у нас стор. 16) має в оріґіналї 31, у Куліша 35, у Старицького 44 рядки; розмова Гамлєта з духом (стор. 33—36)

має в анґлійськім тексті 109, у Куліша 122, у Старицького 138 рядків; славний Гамлетів монольоґ „Чи бути чи не бути“ (стор. 71—72) має в анґл. 60, у Куліша 65, у Старицкого 78 рядків. А при тім о скількож близший Куліш до відданя всїх тонкостей первотвору, котрі Старицький дуже часто заступає своїми, не-Шекспірівськими фіґурами! Є і у Куліша перекладено дещо невірно; де які такі місця зазначені у нас у нотках, де подано дословний виклад тексту. Але таких місць так мало, а супроти обставини, що сам текст Шекспіра неусталений і виглядає ріжно в ріжних виданях, вони такі маловажні, що в загалї сей переклад можна назвати вірнїйшим оріґіналови, ніж приміром звісні менї польські, а декуди навіть ніж нїмецькі перекладп Шлеґеля та Дінґельштета. Французького перекладу Віктора Гюґо сина я не мав під рукою; та вже се одно, що він увесь — прозовий, чинить його непридатним до порівнаня з віршованим перекладом.

Передаючи громадї отсей переклад, при котрому моя редакторська робота обмежила ся на провірцї українського тексту з анґлїйським, на доданю деяких пояснень при кінцї і отсеї передмови, я просив би перед читанєм справити отсї помилки, що на жаль лишили ся не вважаючи на потрійну коректуру.

Стор.	14	ряд	7	з гори	зам. Королиця має бути Королева.
»	35	»	4	»	» Украдено і житє має бути: Украдено й житє.
»	43	»	2	з низу	» згодить ся з гобою має бути: згодить ся з тобою.

XXIII

Стор. 47 ряд 7—6 з низу зам.

Розказував. Я певна до них на сім сьвітї
Нема людей, щоб він горнув ся більше

має бути:

Розказував. Я певна, на сім сьвітї
Нема людей, шоб він до них горнув ся більше.

Львів 15/X. 1899. *Ів. Франко.*

ГАМЛЄТ

ПРИНЦ ДАНСЬКИЙ.

DRAMATIS PERSONAE.

Клявдій, король Данський.
Гамлєт, син прежнього і небіж теперішнього короля.
Польоній, ґенеральний сьвітлишник.
Лєрт, його син.
Горацio, друг Гамлєтів.
Вольтіманд, Розенкранц, Ґільденштерн } паредворцї.
Озрік, паредворець.
Иньший паредворець.
Піп.
Марцель, Бернардо } отамани.
Франціско, воїн.
Актори.
Два кловни. Могильники.
Фортінбрас, принц Норвезький.
Капітан. Посли.
Анґлїйські посли.
Рейнальдо, слуга Польонїїв.
Ґертруда, королева Данська, мати Гамлєтова
Офелія, дочка Польонієва.

Пани, панїї, отамани, воїни, матроси, посланцї і прибічники.

Дух Гамлєтового отця.

Сцена — Ельзінор.

АКТ ПЕРВИЙ.

Сцена перва.

Ельзінор. Плятформа перед замком.

Франціско на своїй чаті. Ввіходить до нього Бернардо.

Бернардо.

Хто тут?

Франціско.

Ні, відкажи мені. Стій! гасло!

Бернардо.

„Вік довгий королеві“.

Франціско.

Се Бернардо?

Бернардо.

Він.

Франціско.

Ти приходиш на свій час старанно.

Бернардо.

Ось тілько що ударило дванацять.
Іди, Франціску, спати.

Франціско.

От спасибі
За переміну! Холодно страшенно
І якось на душі не добре.

Бернардо.

А чатувалось тихо?

Франціско.
Навіть миша
Не шелеснула.
Бернардо.
Добре, на добраніч.
Коли Горація з Марцелльом стрінеш,
Товаришів моєї чати,
То попроси їх поспішити.
Ввіходять Горацій та Марцель.
Франціско.
Здаєть ся, се вони. Стій, го! А хто ви?
Горацio.
Землї сієї друзї.
Марцель.
І Данчане.
Франціско.
Добраніч вам.
Марцель.
Бувай здоров, друзяко.
А хто тебе перемінив?
Франціско.
Бернардо.
Добраніч вам. (Франціско виходить)
Марцель.
Бернардо, го!
Бернардо.
Я тут.
Чи тут Горацio?
Горацio.
Та є частина.
Бернардо.
Здоров, Горацio! Здоров, Марцелльо!
Горацio.
Ну, що? Те знов являлось сеї ночи?
Бернардо.
Не бачив я нїчого.

Марцель.

Горацій каже, що се наша мрія,
І не дає ніякої нам віри
Що до сії страшної дивовижі,
Яку ми бачили аж двійчі. Тим-то
Я ублагав його укупі з нами
Початувати пильно сеї ночи,
Щоб, як мара знов прийде, він би наші
Посьві́дчив очі, тай озвавсь до неї.

Горацio.

Ге, ге! не я́вить ся воно.

Бернардо.

Сїдай лиш,
І дай нам ще раз на твій слух ударить,
Що так стоїть против оповідання
Про те, що ми вбачали аж дві ночи.

Горацio.

Ну, сядьмо та послухаймо Бернарда,
Що він про се розкаже.

Бернардо.

Вчора пізно
В ночі, як он та зірка на заході,
Від полюса в дорозі, осьвітила
Там небо, де вона горить тепера,
Я із Марцелльом, — час тодї пробило —

Марцель.

Цить! годї! глянь, се знов воно надходить.

(Увіходить Дух.)

Бернардо.

В тім образі, як наш король покійний.

Марцель.

Горацio, ти вчений: обізвись до нього.

Бернардо.

Хиба ж воно на короля не схоже?
Вважай, Горацio.

Горацio.

О, як найбільше!
Воно мене страхом і дивом тóмить.

Бернардо.

Годилось-би заговорить до нього.

Марцель.

Спитай його, Горацio.

Горацio.

О, хто ти,
Що узурпуєш сим північним часом,
А з ним і видом гарним войовничим,
В котрім колись поважно виступало
Похованої Данії величче?
Промов, тебе я заклинаю небом!

Марцель.

Обрáзилось.

Бернардо.

Дивись! іде повагом геть.

Горацio.

Стій, говори! промов, я заклинаю,
Промов! (Дух відходить.)

Марцель.

Пійшло, не хоче відказати.

Бернардо.

Ну, що, Горацio? тремтиш, поблїд?
Хиба ж се щось не більше мрії?
Що ти про се гадаєш?

Горацio.

Як перед Богом, не поняв би віри
Без осязнóго й вірного сьвідоцтва
Моїх очей.

Марцель.

На короля не схожий?

Горацio.

Так як ти сам на себе.
Така як раз була на нїм і зброя,

Як воював він гордого Норвеґа.
Так він насупив брови раз, метнувши
На лїд Ляха в гнівному розговорі.
Се дивно.

Марцелъ.

Так двійчі й перше, в ме́ртву сю годину,
Як раз у сю, воінською ходою
Пройшов він мимо нашої сторожі.

Гораціо.

Що саме думати про се, не знаю;
Міркуючи ж загально, се віщує
Якусь негоду в нашім государстві.

Марцелъ.

Сїдаймо, і скажи мені, хто знає,
Чого се пильне, строге чатуваннє
Що-ночи так землян підданих томить?
І на що день у день така робота
Коло лиття гармат мідяних? На що
Купують у сусїд військову зброю?
Про що так силують приморських те́сель,
Що вже вони не знають і неділї?
Чого ся по́том скроплена поспішність
Зробила день і ніч рабами праці?
Хто-б міг се все мені розтовкувати?

Гораціо.

Я розтовкую се. По крайній мірі
Так шепче поголо́ска. Наш покійний
Король, чий образ нам отсе являв ся,
Був, як ви знаєте, од Фортінбраса
Покликан битись в одноборнім герці.
Того́ на се гординя підштрикнула.
В бою́ наш Гамлєт, наш король хоробрий,
(Так славили його на нашій половині
Вселенної, яку ми досї знаєм)
Вбив Фортінбраса, і по договору,
Печаттю ствердженому і законом

Геральдики, з своєю жизню втратив
Всї дéржави свої на переважця.
Так само по тій рядні-договору
І наш король против тих зéмель рівно
Одчаював потомству Фортінбраса,
Колиб той переважцем вийшов з бою,
Як по прописаним там артикулам
Його держава Гамлєтові впала.
Тепер, добродію, син Фортінбраса,
Сповнившись необачної одваги,
То там, то сям на берегах Норвезьких
Позатягав гультáїв беззаконних,
Готових за шматок насушний хлїба
На всяке дїло, де почують здобич.
А се (як нашому здаєть ся вряду)
Не иньше що, як лиш одвоювати
Отецьку втрату. От я і вважаю,
Що се ж то й є причина головнїйша
І нашого готовлення до бою,
І чатування нашого, і спіху,
І колоту-трівоги по вкраїні.

Бернардо.

Я думаю, се так і єсть, не иньше.
Воно й виходить, що сей вiщий образ
У зброї ходить через наші чати,
На короля так схожий, на причину
Війни, що вже була і що знов буде.

Горацio.

Се порошина, щоб слїпити око
Умý. В високім і преславнім Римі,
Перед тим, як упав потужний Цезарь,
Порожнїми могили зоставались,
І в сáванах мерцї вищали, хóдя
По римських улицях[1]). Тодї вбачали
Хвостаті зорі і крівáві роси,
Знаки біди на сонцї, а вогке сьвітило,

Що порядкує у Нептуна в царстві,
Болїло в помраці, мов у день Суду.
Такі ж предтечі горя й бідування,
Звичайні віщуни гіркої долї
І пролоґи тяжкої катастрофи,
І небо і земля являли разом
У нашому підсоню і в народі.

(Вертаєть ся Дух.)

Та цить! дивись! он знов воно надходить.
Я зупиню, хоть би мене й згубило.
Стій, привиде! Коли у тебе
Є звук який, чи уживаєш голос,
Промов до мене!
Коли можливо добре що зробити
Тобі на пільгу, а менї в спасенне,
Промов до мене!
Коли ти знаєш долю твого краю
І одвернути предвіщаннєм можеш,
О, говори!
Або коли в земнім утробі в тебе
Закопан скарб, награблений за жизнї
(За се ви, духи, кажуть люде, часто
Тиняєтесь померші), признавай ся!
Стій, говори! (Співає півень).
Спини його, Марцелле!

Марцель.

Чи вдарити його сим партизаном?

Горацio.

Бий, як не спинить ся.

Бернардо.

Ось, ось він де!

Горацio.

Ось, ось воно!

Марцель.

Ге, зникло. Не гаразд ми

Зробили, що воно таке величне,
А ми з ним силоміць себе явили.
Воно ж бо — що той воздух: не пора́ниш,
І наші ма́рні вдари — зла наруга.

Бернардо.

Хотїло говорить, аж півень крикнув.

Горацio.

І затрусило ся тодї, як грішник
Від призову страшного. Чув нераз я,
Що півень, сей трубайло ранній, будить
Дневно́го бога, і по його гаслу
Дух неприкаянний, що блудить в морі,
Чи то в огні, в землї або в повітрі,
Втїкає до свого притулку; правду ж
Нам запевняє те, що ми вбачали.

Марцель.

Воно від півньового крику зникло.
Розказують, що як надходить сьвято,
Котрим ми Спасове рожденне славим,
Дак досьвітчаний птах всю ніч співає,
І вже тодї, мовляли, анї духа!
Блукати вже нїякий дух не може.
Здорові на людей ті ночі, і планети
Не шкодять їм анї якїї чари,
Анї відьми́ тодї не мають сили:
Таке сьвяте та благодатне время[2]).

Горацio.

Так чув і я, і йму по троха віри.
Та гляньте, ранок у червоній ризї
Йде по росї з високого узгірря
На сходї сонця. Годї чатувати.
І от що я пораю вам: давайте,
Сповістимо ми Га́млета негайно
Про те, що бачили сїєї ночи.
Клянусь бо жизню, що сей дух мовчущий
Мовчав із нами, а з ним заговорить.

Чи згода, щоб йому все розказати,
Як се велить і довг наш і прихильність?

Марцель.

Гаразд; нехай так буде, і я знаю,
Де нам знайти його найлучше в ранці. (Виходять)

Сцена друга.

Там же. Государня сьвітлиця.

Входять король, королева, Гамлет, Польоній, Ляерт, Вольтіманд, Корнеліій, пани та прибічники.

Король.

Хоть ще зелена, сьвіжа память наша
Про Гамлета, нам дорогого брата;
Хоть слід би ще нам сумувати серцем,
І щоб все наше царство представляло
Одно чоло насупленої туги:
Та розум так з природою боров ся,
Що ми сумуємо премудрим сумом
І думаєм про нього, та й про себе.
Тим і сестру, а нині королеву,
Товаришку правительної власти
В цьому воїнственному государстві,
Ми нарекли супругою своєю, —
Дарма, що наша радість не весела,
Дарма, що одним оком сьміємо ся,
А другим плачем, — що на похороні
Ликуємо, а на весіллі тужим,
І рівноважимо роскóші з горем.
Не йшли ми тут і проти вас у ваших
Премудрих радах, що зійшлись свобідно
З усім цім ділом. Дякуєм за все вам.
Тепер же знайте, що син Фортінбраса,
Подумавши про наші сили злегка,
Або ж і так, що государство наше,
За смертю нашого коханця брата

Роз'їхалось і вийшло із утопів,
Надув ся мріями про власну користь.
І вже своїм посольством нас турбує,
Щоб ми йому ті дéржави вернули,
Що законно втеряв його отець,
А що здобув наш войовничий брат.
Се вам про нього. А про себе скажем
Та й про се схóдище у раду от що.
Ми написали до царя Норвеґа,
До дядька молодого Фортінбраса.
Нездужає він і не злазить з ліжка,
То ледві й чує про небожів зáдум.
Нехай зупинить дальше затяганнє:
Бо й попис у полкú, вербунок, муштри,
Все чинить ся серед його підданих.
І ми вас двох, Корнеле й Вольтіманде,
Шлемо з вітаннєм нашим до Норвеґа,
І даємо вам стілько уповаги
В переговорах з королем Норвезьким,
Як в сій інструкциї стоїть, не більше.
Прощайте! Поспіх ваш нехай свідчить
Про вашу щирість.

Корнелій і Вольтіманд.

В цім, як і у всьому
Покажемо ії.

Король.

Не сумніваюсь.
Від серця говорю́ ще раз: прощайте!...

(Вольтіманд і Корнелій виходять).

Тепер, Ляерте, що нового в тебе?
Хотів еси чогось у нас просити?
Коли що Дану скажеш із розсудком,
То голосу даремно не потратиш.
Чого б ти попросив такого в мене,
Що б я не предложив тобі без просьби?
Не так прихильна голова до серця,

Не так послу́жлива рука до рота,
Як Данський трон отцю твойму́, Ляєрте.
Чого ти хочеш?

Л я е р т.

Мій грізний королю,
Дозволь менї у Францию вернутись.
Звідтїль я волею прибув до Дана,
Явити довг мій при коронуванні;
Тепер же щиро в тім признатись мушу,
Що, скоро довг явив, мої жадання
І мислї знов мене до Франциї тягнуть
І молять: відпусти мене, королю.

К о р о л ь.

А від отця ти маєш дозвіл? Що ти,
Польоніє, нам скажеш?

П о л ь о н ї й.

Невідступно,
Мій царю, він просив мене, і дав я
Свій дозвіл нехотя і запечатав
Трудною згодою його бажанне.
Дозволь йому вже їхати, блага́ю.

К о р о л ь.

Користуй ся, Ляерте, гарним часом.
Тепер він твій: роби все до вподоби. —
А ти, кузине Гамлєте і сину...

Г а м л є т (сам до себе)

Більш трошки від кузина, менш від сина.

К о р о л ь.

Чого се на тобі́ все хмари виснуть?

Г а м л є т.

Нї, царю, я аж надто вже на сонцї.

К о р о л е в а.

Мій добрий Гамлєте, покинь сей колїр
Нічний, та подиви ся дружнїм оком
На Дана. Годї вже тобі шукати
Понурениими віями у прасї

Твого отця з високою душею!
Ти знаєш сам, се наша спільня доля:
Все, що живе, колись умерти мусить,
Через природу перейти у вічність.

Гамлєт.

Так, королево, се всім спільня доля.

Королиця.

А коли так, чого ж вона здаєть ся
Тобі такою дивною?

Гамлєт.

Здаєть ся?
Нї, королево, так воно і справдї.
Не знаю я „здаєть ся“. Нї та чорна
Кирея, добра нене, нї звичайна
Торжественна, вся чорная одежа,
Нї вітрогонне та важке зітханнє,
Нї многоводна під очима річка,
Нї вираз на лицї тяжкого горя
З усїми формами його й пока́зом,
Ніщо мене не виявить правдиво.
Се справдї є „здаєть ся“: бо се дїйства,
Котрі людина може й відіграти.
У мене ж в серцї більше від показу,
Се ж тілько барва і прикраса горя.

Король.

Се гарно, Гамлєте, в тобі й похвально,
Що пла́тиш батькові довги печалї;
Та мусиш памятати, що й отець твій
Втеряв отця, а втеряний отець той
Втеряв свого отця; і хто зостав ся,
Той мусить — так велить дитячий довг —
Носить жалобу до якогось часу.
Журити ся ж упертою журбою,
Се буде супротивна нечестивість.
Се не музька́ печаль: вона являє
Законам божим непокірну волю,

Непевне серце, розум нетерплячий,
Розсудок простоватий і невчений.
Коли ми знаєм, що се мусить бути,
Що се звичайна річ і з самих простих,
Чого ж нам в бíнорі своїм безпутнім
До серця се приймати? Фі! І Богу
Воно противне й розуму людськóму.
Звичайна тема в нього — смерть отецька,
І він, від першого мерця та й досі
Кричав: „Се мусить бути“. Ми блáгаєм
Тебе, вдар óб-землю сим марним горем,
І помишляй, як про отця, про мене.
Нехай сьвіт знає, що ти в нас найближший
До нашого престолу, і що я до тебе
З такою ж благородною любов'ю
Прихилен, як отець що найнїжнійший
До сина рідного. А що до пляну
Твого — вернутись в Віттенберську школу[3]),
То він противен нашому бажанню,
І ми тебе блáгаємо лишитись
Тут на веселість нам і на одраду,
Як перший царедворець, брат і син наш.

Королева.

Нехай бо, Гамлете, не будуть марні
Прохання матери. Зроби нам ласку,
Зостань ся; не вертайсь до Віттенберґа.

Гамлет.

Коритимусь, Мадам, вам, скільки сили.

Король.

Ну, се відказ і любий і пристойний.
Будь в Данії, як ми. Мадам, ходїмо.
Ся Гамтетова мила й вільна згода
Сьміеть ся мойму серцю. Тим веселий
Вівáт, який сьогодні Дан не вип'є,
З'ясує ломовáя гармата хмарам,

І небо на царськи́й тост відгукнеть ся,
Перегримівши грім земни́й. Ходїмо.

(Труби. Король, королева, пани, Польоній, Ляєрт etc. виходять.)

Гамлєт.

О, о! колиб міцне се тїло, надто
Міцне, розтало і взялось водою,
А вічний не постановив закону
Против самоубійства! Боже! Боже!
Яким важким, черствим, пустим і марним
Менї здаєть ся все житте на сьвітї!
Гидую ним! О, тьфу! Се сад пустий,
Де хопта сходить, де гидкий бур'ян
Усе глушить. Бач, до чого дійшло ся!
Два тілько місяцї, як переставивсь,
Нї, й двох нема!... Король такий прекрасний...
Був до сього, як Геліос до Фавна[4]).
Любив мою паньматку так сердечно,
Що й вітеркам небесним не дозволив
Дуть надто міцно на її обличє.
О небо й земле! се я мушу споминати?
Та і вона ж до нього так горнулась,
Немов її охота виростала
Через те, що її задовольняло.
І ось за місяць... Нї, про се не думай!...
О слабосте! імя твоє — жіноцтво.
Короткий місяць, ще і черевичків
Тих не зносила, що отця бідаху
Проводила в сльозах, мов та Нїоба[5]).
Чого ж вона, вона, не иньша (Боже!
І безрозумний зьвір журив ся б довше)
Женою мойму дядї стала, брату
Мого отця, що на його він схожий,
Як я на Геркулєса? Через місяць,
Перш нїж від соли сліз її олживих
Красніти пухлі вії перестали,

Вона вже замужем. О скверний спіху!
Хапатись так на кровозмішне ложе!
Не єсть воно й не може бути добрим...
Та розірви ся, серце: мушу вмовкнуть.

(Входять Горацiо, Бернардо та Марцель.)

Горацiо.

Витаємо вас, принце!

Гамлєт.

Рад вас бачить.
Горацій, або я себе вже забуваю.

Горацiо.

Він, милостивий пане, ваш покірний
Слуга.

Гамлєт.

Добродію... мій добрий друже!
Імям сим поміняймо ся з тобою.
Що ж се, Горацiо, із Віттенберґа
Тебе сюди?... А се чи не Марцелльо?

Марцель.

Мій добрий пане...

Гамлєт.

Рад бачити тебе. Витаю, пане. —
Ну, як же справдї се ти з Віттенберґа?

Горацiо.

Та через лїнощі, мій добрий принце.

Гамлєт.

Сього я не схотїв би чути, друже,
Й од ворога твогó; а ти не зробиш
Такого вуху мойому насильства,
Щоб вірило твоймý оповіданню
Против тебе самого. Знаю добре,
Що ти не лéґа. Тілько, що ти робиш
Тут в Ельзинорі? Поки 'д нас од'їдеш,
Ми навчимо тебе до 'станку пити.

Горацio.

Прибув я, принце мій, на похорони
Твого отця.

Гамлєт.

Прошу тебе, не сьмій ся,
Товаришу студенте! Ти приїхав
Дивитись на весїллє паніматки.

Горацio.

Се правда, що воно настигло хутко.

Гамлєт.

Ощадність, мій Горацio, ощадність!
Печене та варене поминальне
Згодилось їм на бенкети весїльні.
Раднїйший був би я в раю зустріти
Найгіршого мого врага, нїж бачить
Сей день, Горацio. Отець мій...
Здаєть ся, бачу я отця.

Горацio.

О, де, мій пане?

Гамлєт.

В очах моєї думки, друже.

Горацio.

Я бачив раз його. Король був пишний.

Гамлєт.

Він муж був, і такий про все, у всьому,
Що рівного до віку не побачу.

Горацio.

Мій принце, я його, здаєть ся, бачив
В ночі учора.

Гамлєт.

Ти? Кого ти бачив?

Горацio.

Мій принце, вашого отця я бачив.

Гамлєт.

Як! короля, мого отця?

Горацio.

Впиніте
Поки що ваше дивуванне, принце,
Та вислухайте, що я про се чудо
Вам розкажу, сьвідкуючись очима
Сих двох панів.

Гамлєт.

Кажи на милость Божу!

Горацio.

Дві ночі вже Марцелль» та Бернардо,
Чатуючи свою звичайну чату,
Серед північно-мертвої пустині
Вбачали от-що. Мов отець ваш видом,
Од ніг до голови у повній зброї
Являєть ся їм, і величнім ходом
Іде повагом поуз них. Аж тричі
Пройшов він так у них перед очима,
Застиглими, здивованими страшно,
Не дальше як на власну патерицю,
Тим часом як вони перелякавшись
Стояли мов замерзлі. нїмували
І не пробовкнули йому нї слова.
Про тайну сю страшну менї признались,
І я на чатї трейтю нїч був з ними.
Так як вони менї передавали
І в тій годинї й формі, слово в слово,
Приходить привид. Вашого отця
Я знав. Рука не більш на руку схожа.

Гамлєт.

Деж сталось се?

Горацio.

На тій платформі, принце,
Де чату ми держали.

Гамлєт.

Ти говорив до нього?

*

Горацio.

Так, мій принце,
Та відповіді не дождав ся. Тілько
Раз нїби голову зняло у гору
І двинуло якось, немов хотїло
Заговорити. Аж тут на все горло
Ураняшнїй закукурікав півень.
Воно метнулось геть від нас і зникло.

Гамлєт.

Се дуже чудно.

Горацio.

Тілько так по правдї,
Як я живу, високочтимий принце.
І ми вважали за свій обовязок
Про се вам сповістити.

Гамлєт.

Так, так, панове, добре, та мене се
Турбує. Чи сю нїч ви знов на вартї?

Усї.

Знов, принце.

Гамлєт.

Взброєний, мовляли ви?

Усї.

Узброєний мій пане.

Гамлєт.

Від тімя аж до пя́ти?

Усї.

Від голови по пяти, принце.

Гамлєт.

То ви не бачили його обличчя?

Горацio.

О! принце, бачили: забрало мав відкрите.

Гамлєт.

Що ж? він дивив ся гнївно?

Горацio.
Більше сумно,
Ніж гнівно.
Гамлєт.
Чи блїдий був, чи червоний?
Горацio.
Блїдий та й дуже.
Гамлєт.
А на вас дивив ся?
Горацio.
Дивив ся пильно.
Гамлєт.
Я б хотїв там бути.
Горацio.
Воно б злякало вас.
Гамлєт.
Се може бути,
О, може! Ну, і довго зоставалось?
Горацio.
Не довш, як щоб злїчить повагом сотню.
Марцель, Бернардо.
Нї, довше, довше.
Горацio.
Не в той час, як його я бачив.
Гамлєт.
А борода у нього сивувата?
Горацio.
Така, як я її в живого бачив,
Чорнява під сріблом.
Гамлєт.
Сїєї ночи
Я буду чатувати. Може прийде
Воно iзнов.
Горацio.
Ручаюсь вам, що прийде.

Гамлєт.

Коли воно на себе прийме образ
Могó великого отця, я буду
До нього говорити, буду, буду,
Хоть би роззявило ся й само пекло
І крикнуло: мовчи! Прошу ж усіх вас,
Коли ви про се видмо ще мовчали,
Ховайте у своїм мовчанні й дальше.
Давайте йому розум, та не мову.
Я награджу вас за прихильність вашу.
Прощайте ж! Зійдемось на тій платформі
Між одинацятим і первим боєм.

Усї.

Чолом і служба наша, принце!

Гамлєт.

Не служба, дружба, так як і від мене.
Прощайте! (Виходять Горацio, Марцель і Бернардо.)
Дух отця мого у зброї!
Не все гаразд. Я чую щось паскудне.
Хотїв би, щоб ся ніч настала хутко.
А поки що, душе моя, спокій ся!
Паскудні вчинки встануть, хоть всїєю
Понавертай їх у труні землею. (Виходить.)

Сцена трейтя.

Сьвітлиця в Польонїєвім домі.

Ввіходять Ляерт і Офелїя.

Ляерт.

Усї клункú мої вже в кораблї.
Прощай же, сестро, та щоб ти не спала,
Давала чутку про себé, як вітер
Лагідний буде, а случай надежний.

Офелїя.

А ти хиба в менї не певен, брате?

Л я е р т.

На Гамлєтове ж марне залицяннє
Дивись, як на увічливість, та й годї.
Се грає кров. Се весняна фіялка;
Вона зарання, тілько не статочна,
Вона приємна, та не довговічна.
Одна мінута пахощів, не більше.

О ф е л ї я.

Не більше справдї?

Л я е р т.

Далебі не більше.
Бо не росте природа наша тілько
У мускулах, нї в роздвиганню тїла.
Як виростає храм, то виростає
У храмі й служба розума та духа.
Тепер тебе він може й щиро любить,
Тепер нїщо ледаче та лукаве
Ще не плямує чистих дум його —
Та мусиш ти боятись його сану.
Як принц, він волї власної не має,
Бо й сам піддaний власного рождення.
Не може він, так як маленькі люде,
Про себе дбати: бо кого візьме,
Тій треба убезпечити все царство.
От тим-то й мусить він шукать подружжя
По голосу і згоді то́го тїла,
В котрім він голова. От тим-то, сестро,
Коли він каже, що тебе кохає,
Твій ум на стілько мусить няти віри,
На скілько сан його і становище
Йому дадуть зробити слово дїлом.
А се есть: як велить великий голос
Всїх Данів. Так ізваж же, сестро, втрату
Своєї чести, коли-б ти хилила
К його пісням чуйне аж надто вухо.
Або втеряєш серце, або чистий

Твій скарб відкрити мусиш безупинним
Його жаданням. Бій ся, дорогая
Моя Офелїє, держись далеко
Від закохання по за тим стріляннєм,
Котрим погрожують тобі бажання.
Бо й найскуднїйша дїва надто щедра,
Як місяцю свою покаже вроду.
Сама чесно́та не мине обмови,
І зависти червяк гризе весняних
Дїток природи надто часто перше,
Ніж зелено́чки їх порозвивались;
А заразливий вітер найшкодливший
Під водянисту росу молодощів.
Бувай же сторожка́: найбільша певність,
Се страх. А в молодих лїтах доволї,
Без иньших бур, буяння своєволї.

Офелїя.

Хранитиму я сю науку в серцї,
Як сторожа його. Та, любий брате,
Не поступай, як деякі духовні
В своїм неблагочестї поступають.
Вказав менї круту й тернисту стежку
До неба, та щоб сам ти вертопрахом
Легким і необачним на дорогу
Весняну залицяння не натрапив,
Забувши про свою сьвяту науку.

Ляерт.

За мене не лякайсь! Та я загаявсь!

(Увіходить Польонїй.)

А ось і панотець. Подвійне щастє
З двійни́м благословеннєм. Случай
Всьміхаєть ся двійно́му розставанню.

Польонїй.

Ще тут, Ляертє! Сором! поспішай ся!
На плечах в парусів сїдає вітер,
А там тебе ще ждуть. Благословеннє

На тебе. (Покладаючи руку на голову Ляертови).
Та впиши собі у память
Сих кілька правил. Не давай нїколи
Своїм гаданням язика, а думцї
Неспілій не давай нїколи акту.
Бувай ласкавим, тілько не вульґарним.
Коли знайшов і випробував друга,
Прикуй його стальними обручами
Собі до серця, та щоб не мозолив
Долоні скорим простяганнєм
Усякому товаришу без піря,
Що тілько вилупивсь. Остерігай ся
Ввійти у сварку, а вже посварившись,
Держись так, щоб тебе боялись иньші.
Давай всїм людям ухо, та немногим
Твої слова. Приймай усяку думку,
Та вдержуй при собі свій власний розум.
Носи коштовні шати по кишенї,
Та щоб не бачили пихи твоєї.
Вбирайсь багато, тілько не блискучо:
Одежа бо ясує чоловіка,
І в Франциї найлучші можновладцї
Найдобірнїйший мають смак в одежі.
Не позичай і не давай в позику:
Вона бо часто погубляє й друґа,
А позички притуплюють хазяйність.
Найбільше же всього сам собі будь вірен,
А з того вийде, так як день із ночи,
Що ти нїкому в сьвітї не сфальшуєш.
Прощай! Нехай моє благословенне
Се все добро вкрепить в тобі, мій сину.

Ляерт.

Прощаюсь, пане мій, найпокірнїйше.

Польонїй.

Час кличе. Йди! Давно чекають слуги.

Ляерт.

Прощай, Офеліє, і згадуй добре,
Що я тобі казав.

Офелія.

Я все у памяти своїй замкнула,
А ключ ти сам держи у сховку в себе.

Ляерт.

Бувай здорова! (Виходить Ляерт.)

Польоній.

Про що він говорив тобі, Офеля?

Офеля.

За дозволом, про Гамлєта так-дещо.

Польоній.

От добре, нагадала.
Мені говорено, що він частенько
На самоті бував отсе з тобою,
Да й ти сама розщедрила ся якось
На ваші сходини. Коли се справді,
(Бо казано мені се в осторогу),
Скажу тобі, що ти не розумієш
Себе так ясно, як би подобало
Моїй дочці й твоїй дівочій честі.
Що там у вас? Одкрий мені всю правду.

Офелія.

Недавно він мені підносив многі
Любовні прúноси, мій пане отче.

Польоній.

Любовні? ет! Говориш, як дівча,
Що сеї небезпеки ще не знає.
Ти ж віриш приносам отим його?

Офелія.

Не знаю, пане мій, що мушу й думать.

Польоній.

Так я тебе навчу. Про себе думай,
Що ти дитина. Приноси приймаєш
За чисті гроші, а вони — полова.

Цїнуй себе дорожше: бо, сказати
Без фрази млявої, виразним словом,
Ти оцїнуєш і мене у дурні.

Офелія.

Мій пане, він лицявсь до мене чесно.

Польоній.

Скажи — пристойно, ловко. Ну, що далї?

Офелія.

І покріпляв слова свої божбою:
Усїм сьвятим, що є на небі, кляв ся.

Польоній.

Е, западня на куропатки! Знаю.
Як кров горить, то серце щедро
У язика присяги позичає.
Та в цїм горінні більш тепла, ніж сьвітла,
Бо і в обіцянках воно вже гасне.
Не мусиш за огонь його приймати.
Від сього часу будь скупійша, дочко,
На виходи дївочі, і розмови
Свої цїнуй дорожше, не догоджуй
Усякому, хто схоче розмовляти,
А Гамлєтови ймн не більше віри,
Як стілько, що він молод і басує
На довшім, ніж тобі дали, припонї.
Коротке слово, дочко: не ймн віри
Його божбам, бо се звідницї ниці.
Не те вони, що каже їх одежа,
А лепетухи молитов безчесних,
Котрі побожні роблять обітницї,
Щоб лучче ошукати. От же знай се:
З сього часу, щоб ти більш не теряла
Анї мінути на розмову з принцом.
Гляди, се я тобі велю. Ну, з Богом!

Офелія.

Коритимусь, мій пане отче. (Виходять).

Сцена четверта.

Плятформа.

Ввіходять Гамлєт, Горацio й Марцель.

Гамлєт.

Дме здорово! І що за холоднеча!

Горацio.

Кусливий і сердитий вітер.

Гамлєт.

Котра година?

Горацio.

Ще не ма півно́чи.

Марцель.

Нї, вже пробило.

Горацio.

Чи справдї? Я не чув. То вже надходить
Пора, що дух своїм звичаєм ходить.

(За сценою труби й гарматнїй стрiл.)

Що-б се таке було, мій принце?

Гамлєт.

Король сю нiч пирує-бенкетує,
Та робить в хороводї викрутаси,
І як що кубок ренського вiн випє,
То труби з тулумбасами ясують
Його тріумф на вiват.

Горацio.

Се так звичай?

Гамлєт.

А вжеж! се звичай.
Та по мойому розуму — дарма, що
Я тут родив ся і привик до сього —
Його було б чеснiйш нам поламати,
Анiж додержувать. За сї пiдпитки
Дурноголові нас усї народи

Осьміюють від сходу до заходу.
Звуть нас пяницями і прикладають
Погані прізвища[6]). Воно ж і справді
У наших подвигів що-найславнїйших
Виймає осередок їх і мізок.
Буває часто і з одним о-так,
Що має на собі природню пляму:
Як иньший вродить ся з смаком до чого,
Таким, що ламле розуму окре́пи,
Або з привичкою, що надто звичай
Перекисляє (він в тому́ й невинен:
Бо нам не вільно вибирать рождення);
Одна в такого чоловіка пляма,
Природи або случая лївpея,
Темнить усї його цїно́ти иньші.
Хоть будь вони як благодать пречисті,
Такі великі, як знести хто може,
На общім суді знівечені будуть
Одним тим по́хибом. Бо драхма злого
Порочить часто всю високу сущність.

Увіходить Дух.

Горацio.

Дивітесь, принце! вже воно надходить.

Гамлєт,

Ви ангели і слуги благодатї,
Обороніте нас! Чи ти дух жизнї,
Чи ти проклятий демон, чи приносиш
Дихання неба, чи пекельні вихри,
Чи злющі в тебе задуми, чи добрі,
А тілько ти в такім непевнім виді
Приходиш, що я мушу говорити.
Готов тебе я Гамлєтом назвати
Царем, отцем, владикою всїх Данів.
О, відповідж менї! Не дай загинуть
В нерозумінні. Нї, скажи, чого се
Твої святії костї, сховані у смерти,

Роздерли са́ван свій? Чого гробниця,
Куди тебе ми з миром положили,
Одкрила челюсті свої важенні
І мармор зверг тебе? Против чого се
Ти, мертве тїло, знов у повній зброї
Прийшов до місячного сьвітла в гості
І ніч зробив гидкою? Ми-ж, природи
Шути́, так страшно стурбувались
Тим, що сягає по за наші душі?
Скажи, що се? для чого? що робити?
(Дух киває Гамлєтови).

Горацio.

Воно киває вам іти з ним звідсї,
Неначе хоче вам щось розказати
На самотї.

Марцель.

Дивітесь, як ласка́во
Воно кудись вас викликає дальше.
Та ви не йдїте з ним.

Горацio.

О, нї! не йдїте.

Гамлєт.

Не хоче говорити, то йду з ним.

Горацio.

Не йдїте, принце!

Гамлєт.

Чом? чого тут страшно?
Я не цїню моєї жизнї й в шпильку,
Душа ж моя безсмертна, як і в нього.
Що може їй воно зробити?
Киває знов до мене: йду за видмом.

Горацio.

А що, як заведе воно вас в море,
Мій принце, чи на превисоку кручу,
Що страшно над пучиною схилилась,
І там, прийнявши иньший вид страшенний,

Одніме в вас владичество розсудку
Та кине вас у безум? Поміркуйте!
Те місце й так одчаянне наводить
На кожного, без дальшої причини,
Хто дивить ся на море з високости
І чує, як реве в низу.

Гамлєт.

Киває.

Іди, піду і я в слїд за тобою.

Марцель.

Я не пущу вас, принце мій.

Гамлєт.

Геть руки!

Горацio

Послухайтесь: ми вас не пустим, принце!

Гамлєт.

Мене зове моя судьба й найменшу
Жилинку сього тїла уміцняє,
Як мищі у Немéянського льва[7]). (Дух киває)
Усе ще зве. Пустїть мене, панове!

(вириваючись від них)

Кляну ся небом: буде в мене духом,
Хто вдержує мене! Йди! Я слїдом.

(Виходять Дух і Гамлєт).

Горацio.

Він від уяви з розуму зіходить.

Марцель.

Ходїм за ним. Не мусим його слухать.

Горацio.

Ходїм! До чого дійдеть ся воно в нас?

Марцель.

Щось загнилось у нашім царстві Данськім.

Горацio.

Господь направить якось.

Марцель.

Ну, ходїможж. (Виходять).

Сцена пята.

Дальша частина плятформи.

Ввіходять Дух і Гамлєт.

Гамлєт.

Скажи, куди вести мене ти хочеш?
Я далї не пійду.

Дух.

Ось слухай.

Гамлєт.

Буду.

Дух.

Вже настає моя година: мушу
У полумя сїрчаних мук вернутись.

Гамлєт.

О бідний духу!

Дух.

Годї жалкувати,
А слухай пильно, що тобі відкрию.

Гамлєт.

Кажи, я маю обовязок слухать.

Дух.

А вислухавши, матимеш — помститись.

Гамлєт.

Як!

Дух.

Я дух твого отця. На певне время
Осуджено мене в ночі блукати,
А в день у вічному огнї горіти,
Аж поки вигорять гріхи гидкії,
Сподїяні за днїв моїх природнїх,
І буду чист. Ходжу я під запретом
Секрети виявлять мої темнишні:
А тоб таку тобі повідав повість,

Що і одно найлекше з неї слово
Перескородило б тобі всю душу,
І заморозило б кров молодую,
Повиривало б, мов дві зорі, очі
Із ǵрбит їх, а кучері хвилясті
Розкидало б тобі, і кожен волос
На голові поставило би диба,
Як голки на сердитім дикобразі.
Та вічний розголос сей не для вуха
Із тїла і крові. О, слухай, слухай!
Коли любив отця свого...

Гамлєт.

О Боже!

Дух.

Ти за гидке, нечуване, нелюдське
Його убійство відомстиш.

Гамлєт.

Убійство!

Дух.

Убійство препаскудне, як і в луччих
Воно случаях єсть; та се убійство
Найгидше, найчуднїйше і нелюдське.

Гамлєт.

Скажи ж мені скорій, щоб я на крилах
Швидких як думка, або мисль любови,
Летїв на помсту.

Дух.

Бачу, ти охочий.
І був би млявий ти над жирне зїллє,
Що коренить ся вяло коло Лети
На пристані[7]), колиб сим не стрівоживсь.
То слухай же, мій Гамлєте. Пустили
Між людьми поголоску, що гадюка
Мене, як спав я у саду, вкусила,
Та й ошукали так всї Данські вуха.

Ти ж, мій юначе благородний, відай:
Гадюка, що твого отця вкусила
На смерть, тепер його корону носить.

Гамлєт.

О, ти душе моя пророча! Дядько?

Дух.

Так, сей кровозміситель, звір єхидний —
Він чарами зрадливого ума
(Проклятий ум, що на таке чарує!)
Принадив до паскудної ласóти
Найцнотливійшу з виду королеву.
О Гамлєте! який се був упадок!
Від мене, що любив її достойно
І йшов рука в руці із нею поруч,
Як присягнув їй під вінцем весільним, —
Від мене нахилитись до ледаща,
Убогого природніми дарами
Против моїх!
Та як та чесність вічно нерушима,
Хоть божеством лестись порок до неї,
Так похіть, хоть би й з ангелом пресьвітлим,
Не вдовольнить ся райською постїллю
І ласить ся на хляки.
Та годі! Я, здаєть ся, чую ранок.
Скоротимо. Я спав у себе в сáді
(Сей звичай був після обід у мене),
А дядько твій підкравсь до мене з-певна
З проклятим соком блекоти в пуздерку,
І влив отруту в двері мого вуха.
Вона такий крові людської ворог,
Що швидко мов живе сріблó вбігає
В природні входи і аллєї тїла
І кров рідку, здорову заставляє
Своєю силою густїть, зсїдатись,
Як кислота у молоко пролита.
Так і зо мною сталось, і проказа

Менї окрила за хвилину тїло,
Мов Лазарю, гидким, паскудним струпом.
Так в мене сонного рукою брата
Украдено і життє і королївство
І королеву разом.
Підрізано в цьвіту гріховнім,
Без покаяння, приобщення таїн
І маслосьвятгя. Не порахувавшись
Явивсь на суд з важенними гріхами
На голові.

Гамлєт.

О страшно, страшно!
О престрашенне дїло!

Дух.

Коли в собі людську натуру маєш,
Не попусти, щоб королївське ложе
Зробилось в Данії розпусти ложем,
Перелюбства проклятого постїллю.
Та як би ти в цій справі ні завзяв ся,
Не оскверняй свого ума, і душу
Впиняй од противматерньої злости.
Зостав її на правосудде неба
І на ті муки, що вона приймає
Від колючок, що завелись у серцї.
Прощай на віки. Вже сьвітляк звіщає,
Що ранок близько, бо огонь холодний
Його поблїд. Прощай, прощай, Гамлєте,
Та памятай мене! (Виходить.)

Гамлєт.

О воїнство небесне! о, ти земле!
Що ж? кликати ще й пекло?
О, фі! Впини ся, зупинись бо, серце!
А ви не постарійтесь зразу, жили,
Держіть мене угору. Памятати?
Так, бідний духу! поки в мене память
Сидить іще в цїм черепі розбитім.

*

Як! памятати? Повичеркую всї
Тривяльні і принадні споминання,
А твій завіт один, без мішанини,
У череповій книзї жити буде.
О женщино найєхиднїйша!
О ледарю з усьмішкою ледачий!
Проклятий ледарю! Моя тябли́чка!...[8])
Годить ся записать, що иньший може
Всьміхатись любо і ледарювати --
Ну, хоть у Данії се річ можлива. (Пишучи.)
Мій дядьку, ти вже тут. Тепер до гасла.
„Прощай і памятай“: от гасло!
Я заприсяг у тім.

Горацій (за сценою.)

Мій принце! принце!

Марцель (за сценою)

Гамлєте принце! сохрани вас Боже!

Гамлєт.

Да буде так!

Горацій (за сценою.)

Гильо! го! го!*) мій принце!

Гамлєт.

Гильо! го! го! мій чуро! ось я, орле!

(Ввіходять Гораціо та Марцель.)

Марцель.

Що з вами сталось, благородний пане?

Гораціо.

Що тут, мій принце?

Гамлєт.

О, предивні речі!

Гораціо.

Одкрийте нам, наш добрий принце.

---

*) Кликанне сокола.

Гамлєт.

Нї, нї!

Розкажете кому.

Горацiо.

Не я, мій принце,

Кляну ся небом.

Марцель.

Анї я, мій принце.

Гамлєт.

Що скажете про се? Хто б се подумав!
Та се вам тайна.

Горацiо і Марцель.

Клянемось, мій принце.

Гамлєт.

Нїколи ще не жив у Данах ледарь,
Щоб вiн не був усьогосьвітнїм плутом.

Горацiо.

Не треба, принце, й духові вставати
З могили, щоб таке нам розказати.

Гамлєт.

Се правда. Так, ти вцїлив сущу правду.
І, без усяких зайвих перемовин,
Я думаю, що розійтись нам треба,
Один одному потрусивши руку.
Ви, як вам вкаже дїло та охота
(Бо кожен має дїло і охоту,
Які нї єсть вони), а що до мене,
Ви бачите й самі, пійду молитись.

Горацiо.

Се тiлько дикі, вихрюватi речі,
Мій принце.

Гамлєт.

Шкода, що тобі в обиду.
Від серця жаль, так, далебі від серця.

Горацiо.

Нїякої обиди тут, мій принце.

Гамлєт.

Єсть, єсть, Горацiо, обида,
Клянусь сьвятим Патрикiєм, ще й надто.
Про видмо се скажу: се чесне видмо.
А що до вашого бажання знати,
Що проміж нас було, перемагайте
Його як знаєте. Тепер же, добрі друзї —
Ви й друзї і сушколярі для мене,
І воїни — я про одно прошу вас
Маленьке дїльце.

Горацiо.

Ми готові, принце.

Гамлєт.

Мовчіть, що бачили сієї ночи.

Горацiо і Марцель.

Не скажемо нїкому, принце, вірте.

Гамлєт.

А покляніте ся ж.

Горацiо.

Клянусь, мій принце.

Марцель.

І я клянусь.

Гамлєт.

На цім мечі клянїтесь.

Горацiо.

Ми поклялись уже.

Гамлєт.

Клянїтесь
Обов на моїм мечі.

Дух (із під землї.)

Клянїтесь.

Гамлєт.

Ха, ха, мій хлоню! й ти сього бажаєш?
Ти тут, правдивий чеху мій[9])? Ви чули
Сього приятеля в льоху? Клянїтесь.

Горацio.
У чім же, принце мій, клястись?
Гамлєт.
Мовчати,
Що тут було. Моїм мечем клянітесь.
Дух (із під землї.)
Клянїтесь.
Гамлєт.
Hic et ubique? Перемінїмо місце.
Ходїм сюди, панове.
Кладїте на мого меча знов руки:
Не говорить до віку, що ви чули.
Клянїтесь сим мечем!
Дух (із під землї.)
Клянїтесь.
Гамлєт.
Гаразд, старий хомяче! Ти так хутко
Умієш землю рить, мій піонєре?
Ще раз перемінїмо місце, друзї.
Горацio.
О дню і ноче! що за страннє дїло!
Гамлєт.
То і прийми як страннього се диво.
І на землї, Горацio, й на небі
Багато є такого, що й не снить ся
У вашій философії. Ходїмо ж.
Тут знов менї, як перше, поклянїтесь,
І да поможе вам небесна милость,
Яким би я чудним вам нї здавав ся —
Прикинусь може опісля й антиком[10])
Щоб дивлячись в такі часи на мене,
Оттак руками не перебирали,
Або 'ттак головою не кивали
І не пробовкнули такої фрази
Непевної: „Так, так, се нам розумно“,

Або: „Ге, ми могли б, коли б схотїли“,
Або: „Коли б охота говорити“,
Або: „Таких ми знаєм, та не сьміють“,
Або як иньше не давали знати,
Що ви що небудь шу́пите про мене.
Так як Господь своєю благодаттю
І милостю вас в нужді не оставить,
Так не робить сього клянїтесь.

Дух (із під землї.)

Клянїтесь.

Гамлєт.

Спокій ся, о, спокійсь, трівожний духу!
Тепер с прихильністю до вас моєю
Вручаю вам себе, мої панове.
І що такий як Гамлєт бідолаха,
Щоб доказати се, зробити зможе,
Те станеть ся, коли Господь поможе.
Ходїм же вкупі, і прошу вас,
Од уст своїх перста не однїмайте[11]).
Час вийшов із уторів. О проклята
Судьба, що я родився його наладить!
Ну, та ходїм, ходїмо вкупі. (Виходять.)

АКТ ДРУГИЙ.

Сцена перва.

Сьвітлиця в Польонїєвім домі.

Ввіходять Польоній та Райнальдо.

Польоній.

Оддай йому сї гроші й сї папери,
Райнальдо.

Райнальдо.

Слухаю, мій пане.

Польоній.

Зробив би ти розумно на про-диво,
Райнальдо, перше ніж його побачиш,
Розвідавши про його поведенне.

Райнальдо.

Я й міркував про се, мій пане.

Польоній.

Добре,
Сказав єси гаразд. Найперш розвідай,
Хто із Данчан в Парижі пробуває,
І як, і с ким, і чим живе хто,
Яка компанія, які видатки.
Дознавшись, манівцями та обходом
У розпитах, що сина мого знають,
Наближуйсь так до сього, щоб не видно

Було, про що ти навдогад питаєш,
І натякни, що здалека про нього
Ти знаєш. „Я отця його і друзів
(Примірно) знаю, та й самого трохи“.
Що? зрозумів, Райнальдо?

Райнальдо.

Розумію,
Мій пане, дуже добре.

Польоній.

„Та й самого —
Так, трохи (скажеш), не зовсім-то.
Коли се той, так він буйна людина,
Охочий до того́ й того́“. Тут можеш
Про нього видумать, що сам захочеш;
Та — чуєш, не таке мужиковате,
Що шпе́тило б його. Остерігай ся
Сього! А так, козаче мій, що небудь
Різве́, гуляще і сковзьке, звичайно
Як то найбільш між молодіжю знають
У своєволі.

Райнальдо.

Приміром: гра в карти.

Польоній.

Так, або пянство, бійка, лайка, сварка,
Блудня... Се можна все тобі...

Райнальдо.

Мій пане,
Та й се ж його збезчистило б.

Польоній.

Ні-скілько!
Аби ти вмів порок його приправить.
Не мусиш ти робить йому скандалу,
Що він зробив ся вже зовсім ледащо;
Не се я думаю. Ні, ти злегенька
Натякуй — говори про його хиби,

Так щоб здавались хибами свободи,
Та іскрами його палкої вдачі,
Та кипятком невпиненої крови.
Се пошесть обща.

Райнальдо.

Тільки ж, добрий пане...

Польоній.

По що, мовляв, чипити се?

Райнальдо.

Так, пане,
Хотів би знати.

Польоній.

Се моє, козаче,
Вирахуванне, і, здаєть ся, вірне.
Як поплямуєш трохи мого сина,
Що нїби він замáзавсь проміж лю́дьми,
Вважай:
Той, з ким говориш і кого сондуєш,
Коли що постеріг із тих пороків
У юнака, що злегка винуватиш,
З тобою згодить ся такою річчю:
„Добродію“, чи „друже“, чи „мій пане“,
Як там у них, по чоловіку гле́дя,
Поводить ся.

Райнальдо.

Се дуже добре, пане.

Польоній.

Тоді, козаче, як він... ну, як скаже...
Що я хотів сказати? Їй же Богу,
Я щось хотів сказати. Що сказав я?

Райнальдо.

Що згодить ся й скаже: „друже, пане“...

Польоній.

Так, згодить ся з гобою, ну, і скаже...
Ну, хоть би так: „Я знаю сього пана.

Я бачив його вчора, позавчора,
Або тоді й тоді, з таким-то паном
І, як ви кажете, там грали в карти,
А там він перебрав, і на підпитку,
При грі в мяча побив ся з тим і тим“.
Або ще: „бачив я, як він ввіхóдив
В продажній дім“, або й що иньше ще.
Тепер дивись: принадою брехні
Ти зловиш правду, мов на вудку карпа.
Оттак-то ми, розумні й значні люде,
Обходами та манівцями вмієм
Знахóдити собі дорогу просту.
Оттак і ти, за радою моєю
Та наставленнєм, вистежиш докладно
Мойого сина. Зрозумів ти добре?

Райнальдо.

Мій пане, зрозумів.

Польоній.

Господь з тобою!
Прощай.

Райнальдо.

Мій добрий пане...

Польоній.

Та вважай
І власними очима, як живе він.

Райнальдо.

Вважатиму, мій пане.

Польоній.

Скажи, хай музику пильнує добре.

Райнальдо.

Скажу, мій пане. (Виходить.)

Ввіходить Офелія.

Польоній.

Ну, прощай же. —
А що, Офеліє? що ти нам скажеш?

Офелія.

Ах, пане отче мій! як я злякалась!

Польоній.

Чого ж, во імя Бога?

Офелія.

Мій пане, шила я в своїй сьвітлиці,
Аж входить принц розхрістаний до мене,
Без шапки і в замазаних панчохах,
Без підвязок, до кісточок спустились.
Весь побілів, як на йому́ сорочка.
Коліна в нього тру́сять ся і бють ся
Одно ’б одно, а вид його плачливий,
Мов його зараз випущено з пекла
Оповідати страхіття́. Приходить
Перед мене́...

Польоній.

Скрутивсь од закохання?

Офелія.

Я не знаю,
Мій пане, тілько далебі бою ся.

Польоній.

Що ж він сказав?

Офелія.

Узяв мене за руку
І сти́снув міцно; потім одхилившись
На довжину руки своєї взад,
Підняв лїву́ оттак по над очима,
І дивить ся мені в обличчє пильно,
Немов збирався його намалювати.
Стояв так довго, послї, похитавши
Мене за руку й тричі головою
Оттакеньки згори у низ кивнувши,
Зітхнув так жалібненько та важенько,
Що мов би тїло зараз розірветь ся
І жизнь його скінчить ся. Ніся сього

Він випустив мене і повернувшись
Плечима вийшов дивлячись на мене,
Мов без очей знайшов дорогу в двері:
Бо до кінця на мене все дивив ся.

Польоній.

Ходїм зо мною, дочко: я побачусь
Із королем. Се бе́зум закохання.
Воно своєю силою вбиває
Само себе, а волю направляє
На замисли одчаянні так часто,
Як і всї иньші пристрастї під небом,
Котрі гнетуть природу нашу. Шкода!
Чи не сказала ти жорсткого слова?

Офелїя.

Нї, добрий пане отче, тілько відсилала
Листи його, як ви менї велїли,
І не пускала до себе самого.

Польоній.

Отсе ж то й кинуло його у безум.
Жаль, жаль, що міркував собі про нього
Не з лучшою увагою й розсудком.
Я все боявсь, що він жартує тілько
І думає тебе втопити, бідну.
Проклята обережносте! Кляну ся,
Ти в наших лїтах так же переходиш
За межу розуму, як необачність
У молодих. Ходїм, ходїмо зараз
До короля. Се треба з'ясувати.
Було б нам більш біди се потаїти,
Ніж про любовні тайни говорити.
Ходїм! (Відходять.)

Сцена друга.

Сьвітлиця на замку.

Ввіходять король, королева, Розенкранц, Ґільденштерн і прибічники.

Король.

Вітаєм, Розенкранце й Ґільденштерне.
Опріч бажання бачити обох вас,
Звелїла кликать вас потреба пильна.
Ви чули вже про Гамлєта що небудь,
Як він перемінивсь. Так називаю
Я се: бо чоловік зробив ся иньшим
Зо внї й з нутра, не тим, чим був він перше.
Що б се було, опріч отця кончи́ни,
Що так його із саморозуміння
Звело, сього не можу зміркувати.
Благаю вас обох: ви з ним із малку
Росли, а потім товаришували
У молодощах і його забавах, —
Зробіте ласку нам, зостаньтесь трохи
При нашому дворі, щоб нахилити
Його до забавок і позбирати
Всї вказівки, які случа́й вам вкаже:
Що́ так його, для нас недовідомо,
Турбує. Може б ми, відкривши тайну,
Змогли знайти які у себе лїки.

Королева.

Панове любі, він про вас так много
Розказував. Я певна до них на сїм сьвітї
Нема людей, щоб він горнув ся більше.
Коли ви зволите на сю нам ласку
І добру хіть, поживете із нами,
І допоможете надїям нашим
Справдитись, ми за ваше гостюванне
Подякуєм вас королївським робом.

Розенкранц.

Величества обоє можуть грізно,
По царственній над нами силї й волї
Велїти що хотять, більш нїж благати.

Ґільденштерн.

Та коримось оба й віддаємо ся
У повнім нахилї, щоб нашу службу
Під ваші ноги щиро положити,
До повеління.

Король.

Дяка вам, панове,
Коханий Розенкранце й Ґільденштерне.

Королева.

Коханий Ґільденштерне й Розенкранце,
Спасибі, і благаю вас негайно
Одвідати мого чудного сина.
Ідїте дехто з вас та проведїте
До Гамлєта панів сих.

Ґільденштерн.

Дай же Боже,
Щоб наш приїзд і наші піклування
Були йому приятні і користні!

Королева.

Амінь!

(Виходять Розенкранц, Ґільденштерн і дехто з прибічників.)

Увіходить Польонїй.

Польонїй.

Вернули ся, королю милостивий,
Посли твої з Норвеґії веселі.

Король.

Усе ти був новин хороших батьком.

Польонїй.

Був, мій королю? Справдї, мій владико,
Пильную довгу, як душі спасення.

Обоє Богу, королеві перве.
Тим думаю (або вже сей мій череп
Не потрапляє добре так на стежку
Політики, як перше), що знайшов я
Причину Гамлєтового припадку.

Король.

О, говори-ж! я се жадаю чути.

Польонїй.

Перш дайте авдиєнцию посольству.
Мої новйни на сей пишний бенкет
Солодкими заїдками послужать.

Король.

Зроби їм честь: веди їх сам сюди!

(Польонїй виходить.)

Він каже, дорога моя Ґертрудо,
Що вже знайшов і джерело й причину
Турботи твого сина.

Королева.

Я бою ся,
Що смерть отця та надто похопливе
Весїллє наше, от і вся причина.

Вертаєть ся Польонїй з Вольтімандом та Корнелем.

Король.

Ось ми просїємо його. Вітаєм, друзї!
Що, Вольтіманде, брат наш, царь Норвезький?

Вольтіманд.

Вертає гарно прйвіти й бажання.
За первим нашим словом повелїв він
Всї затяги небожа зупинити.
Він думав, на Ляха той затягає,
А розібравши дїло, що се справдї
Против твого величества вербунок,
Розсердивсь, що його лїта недужні
Покривджено, і зараз посилає

По Фортінбраса. Ко́рить ся негайно,
Приймає доріканнє від Норвеґа
І дядьку бо́жить ся, що вже не буде
Против твого величества вставати.
Старий Норвеґ радїє невимовно,
Дає йому три тисячі червоних
Доходу годового й дозволяє
На Поляка затяжцями ударить.
Тебе ж, королю, сим листом благає,
(Подаючи папір.)
Дозволити йому пройти впокоєм
У сей поход через твою державу,
З умовою вбезпеки й нагороди.

Король.

Се нас задовольняє. Вільним часом
Подивимось і відповідь напишем;
Тепер же дякуєм за вашу працю.
Ідїть, відпочивайте, а нічною
Добою вкупі ми побенкетуєм.
Вітаємо вас у домівці щиро.
(Вольтіманд і Корнель виходять.)

Польоній.

Владико мій і ви, пресьвітла пані!
Що маєстат, що довг — розволїкати,
Се все одно було б, що виясняти,
Що день єсть день, ніч-ніч, а время-время,
Та тратити і день і ніч і время.
Короткомовність — дотепу душа,
А многословність — тїло і краса.
Тож я скажу коротко. Благородний
Ваш син ізбожевóлїв... Так я зву се:
Бо щож єсть божевілле, як не те,
Що чоловік узяв і збожевóлїв?
Зоставмо ж се.

Королева.

Більш дїла, менше штуки.

Польоній.

Клянусь, про штуку я й не думав, пані!
Він божевільний — правда; правда й те, що
І шкода, що се правда. От фігура! [шкода,
Та Бог із нею! Буду без іскуства.
Нехай же справді він ізбожеволів.
Нам зостаєть ся вишукать причину
Сього ефекта, або ні — дефекта:
Не без причини бо й ефект дефектний.
Таке зосталось, а в остатку ось що.
Міркуйте ж.
У мене є дочка, єсть, поки в мене.
Вона, по дóвгу і впокорі, знайте,
Передала менї отсе. Тепер же
Подумайте про все і догадайтесь.
„До небесної і до моєї душі ідола, найвродлившої Офелії“.
Се недобра фраза, погана фраза. „Вродлива“, се погана фраза. А оттакої ще:
„На пишні білі груди посилаю“ etc.

Королева.

І се прийшло від Гамлєта до неї?

Польоній.

Пресьвітла пані, підождіте трохи.
Я хочу бути як найдокладнійшим.
„Не вір, що зорі, се огонь небесний;
Не вір, що сонце двигаєть ся, ходить;
Про правду думай: се брехун безчесний, —
Та вір, моя любов тебе не зводить“.
„О дорога Офеліє! невдаха я в цїх віршах: не вмію вимірювати мої зітхання; а що тебе люблю щиро, о, найщирше! сему вір. Adieu. Твій навіки, найдорожша панно, поки ся машина його,
Гамлєт“.

Дочка моя менї в своїй покорі
Се показала й донесла ще надто

*

Менї до вуха всї його благання,
Коли й які і де вони бували.

Король.

Та як же прийняла вона лицяннє?

Польонїй.

А як ви думаєте про менé?

Король.

Що вірний
Ти чоловік, поважний, благородний.

Польонїй.

Я хочу й доказать се. Тілько щó ви
Подумали б, коли б я, постерігши,
Що ся любов летить уже на крилах
(А я се постеріг, скажу вам, перше,
Нїж від дочки почув), — що б ви, королю,
Або її величество сказали,
Коли б я був тут мов нїма конторка,
Чи книжка тябличкова, і мовчав би
Зажмýрившись мов той глухарь безсердий,
Або дивився на сю любов байдужно, —
Що б ви сказали? Нї, я заходив ся
Коло сїєї справи кругло, пильно,
І так моїй коханочцї промовив:
„Принц Гамлєт не твоя звізда, висока;
Сього не мусить бути“, і наставив,
Щоб замикалась од його одвідин,
Не допускала посланців, не брала дарів.
Зробивши се, вона зібрала овощ
Моєї ради; він же — річ коротка —
Одіпхнутий, став тяжко сумувати,
Не їв, не пив, не спав і занедужав,
А потім став не при собі, і знизивсь
До божевілля, а тепер буяє,
Ми ж всї жалкуємо.

Король.
То се від того,
Ти думаєш?
Королева.
Се може бути, може.
Польоній.
Хотїв би знати я, чи так бувало,
Що б я сказав вам позітивно „так се“,
А вийшло иньше?
Король.
Нї, не памятаю.
Польоній.
Возьміте се звідсїль, коли не так се.
(Показуючи на голову і на плечі.)
Коли обставини мене наводять,
Знайду я правду, хоть би заховалась
У саме центро.
Король.
Як нам упевнитись?
Польоній.
Ви знаєте, він иноді тут ходить
Годин чотири по сїй ґалєрії.
Королева.
Се правда, ходить.
Польоній.
Під таку годину
Я випущу дочку мою до нього,
А ви та й я за килимом постаньмо,[11])
І уважаймо пильно на спітканнє.
Коли не любить він її і не від сього
Зійшов з ума, тоді мене відставте
Від ради государньої, і відошліте
На хуторі погонців поганяти.
Король.
Попробуймо.
(Входить Гамлет читаючи.)

Королева.

Дивіте ся, як сумно
Іде сюди, читаючи, бідаха.

Польоній.

Геть, геть, благаю вас, обоє звідсї!
Я з ним заговорю. О, гетьте, гетьте! —
(Виходять король, королева і прибічники.)
Як живете, Гамлéте, принце добрий?

Гамлєт. Не згірше, дякувати Богу.

Польоній. Ви мене знаєте, принце?

Гамлєт. Як найлучче: ти рибалка[12]).

Польоній. Нї, принце.

Гамлєт. Ну, дак хотїв би я, щоб ти був такий чесний чоловік.

Польоній. Чесний, принце?

Гамлєт. Так, добродію. Бути чесним, як іде сей сьвіт, се бути вибраним із десяти тисяч.

Польоній. Се правда, принце.

Гамлєт. Бо коли сонце заплоджує черви в здохлім собацї, бувши богом, котрий цїлує стерво[13])... Є в тебе дочка?

Польоній. Є, принце.

Гамлєт. Не пускай її ходити по сонцю. Зачатте, се благодать, тілько щоб не твоя дочка зачала. Пильнуй сього, друже.

Польоній. Що ви сим хочете сказати? (стиха.) Все повертає до моєї дочки. А спершу не впізнав мене, сказав, що я рибалка. Далеко, далеко зайшов. Правда, я й сам мучив ся вельми за молоду, аж до краю, через любощі, дуже близько до сього. Заговорю з ним ізнов. — Що ви читаєте, принце?

Гамлєт. Слова, слова, слова.

Польоній. Про що, принце?

Гамлєт. Між ким?

Польоній. Я розумію, про що ви читаєте принце.

Гамлєт. Пóклеп, добродію: бо сей гайдамака сатирик говорить тут, що у старих людей сиві бороди; що їх лиця зморщились; з очей у них стїкає густа амбра та сливяна ґума, і що в них плідний брак дотепу вкупі з підтоптаними ногами. Я міцно й потужно йму сьому віри, та думаю, що нечесно се прописувати: бо й ви самі, добродію, були б такі старі, як я, коли б як рак могли повзти назад.

Польоній (сам до себе.) Хоть воно й безум, та в нїм є метод. — Чи не зволите йти з під вітру, принце?

Гамлєт. У могилу?

Польоній. Справдї, се було би з під вітру. — Які часом вагітні його відкази! Безуму воно часто щастить, а в розумного та здорового не так-то щасливо вродить ся. Покину його та несподівано вимудрую спіткання між ним і моєю дочкою. — Шановний принце, я хочу найпокірнїйше взяти в вас одпуск.

Гамлєт. Ви, добродію, нїчого иньшого не можете взяти в мене, що я оддав би з такою охотою — опріч мойого життя, опріч мойого житя.

Польоній. Бувайте здорові, принце.

Гамлєт. Що за нудні сї старі дурні!

(Ввіходять Розенкранц і Ґільденштерн.)

Польоній. Ви шукаєте принца Гамлєта. Ось де він.

Розенкранц (до Польонїя.) Храни вас Боже, добродію.

(Виходить Польонїй.)

Ґільденштерн. Мій шановний принце!

Розенкранц. Мій найдорожший принце!

Гамлєт. Мої найлучші друзі! Як живеш, Ґільденштерне? Ах, Розенкранц! Любі хлопята. Як пробуваєте обидва?

Розенкранц. Як незначні сини землї.

Ґільденштерн. Щасливі тим, що не надто щасливі. Ми не самий вершок на шапцї у фортуни.

Гамлєт. Та й не підошви ж у її черевиках?

Розенкранц. Нї, нї, принце.

Гамлєт. То пробуваєте коло її пояса, або в сєредині її милостей?

Ґільденштерн. Се правда, ми вхожі до неї.

Гамлєт. У секретні частї фортуни? О, найпевнїйше! Та ж вона шлюха. Що ж нового?

Розенкранц. Нїчого, принце, хиба що сьвіт зробив ся чесним.

Гамлєт. То судний день близько. Та ваша новина неправдива. Дайте розпитаю вас близше: чим ви, добрі мої друзї, заслужили в фортуни, що вона посилає вас сюди в темницю?

Ґільденштерн. У темницю, принце?

Гамлєт. Данїя, се темниця.

Розенкранц. То й сьвіт — темниця.

Гамлєт. Та ще й гарна. Скілько в нїй ям, комірок і застїнків! Данїя — найгірший.

Розенкранц. Ми так не думаєм, принце.

Гамлєт. То для вас вона й не темниця: бо нїчого нема нї доброго, нї лихого, тілько мисль робить його таким[14]). Для мене вона темниця.

Розенкранц. То се ваша амбіция робить її такою: вона надто тїсна по вашому розуму.

Гамлєт. О Боже! я б замкнувсь ув оріховій шолупайці і вважав би себе королем безконечного простору, коли б не лихі сни.

Ґільденштерн. Сї сни не що иньше, як амбіция: бо сама субстанция амбітного, се проста тінь сну.

Гамлєт. Та й сон же, се тілько тінь.

Розенкранц. Правда, і я вважаю амбіцию за таке щось воздушне і легке, що воно тілько тінь тіни.

Гамлєт. Ну, так наші старці, се тїла, а наші монархи і надуті герої, се старечі тіни. Чи не до двору нам? бо, далебі, я не вмію розумувати.

Розенкранц і Ґільденштерн. Готові служити.

Гамлєт. Не про те річ. Я вас не сортуватиму з рештою моїх слуг: бо сказавши вам як чесний чоловік, мені вслуговують страшенно. А по битій дорозї дружби чого ви в Ельзинорі?

Розенкранц. Щоб одвідати вас, принце, нема иньшої причини.

Гамлєт. Я старець, я вбогий і на дяку; однакож дякую вам, і вірне слово, дорогі друзї, мої дяки надто дорогі, — полу́шка. По вас не посилали? Се ваше власне хотїннє? Свобідні одвідини? Нуте бо, говоріте.

Ґільденштерн. Що ж вам казати, принце?

Гамлєт. Що хочете, тілько до речи. По вас посилали, і єсть у ваших поглядах якесь признаннє, чого ваша скромність не зуміла прикрити. Я знаю, добрий король і королева посилали по вас.

Розенкранц. На який кінець, принце?

Гамлєт. Тут вам би врозумѝти мене. Закликано ж вас правами нашого товаришування, згодою нашої юности, обовязком нашої вічнотривкої любови і чим би ще дорожший і лучший речник міг заклинати вас. Будьте прямодушні зо мною. Чи посилано по вас, чи ні?

Розенкранц (до Ґільденштерна) Що ти скажеш?

Гамлєт (сам до себе.) О, тепер я вас бачу! — Коли ви мене любите, не таїтесь.

Ґільденштерн. По нас посилано, принце.

Гамлєт. Я скажу вам, чого. То моя догадка й попередить ваше признанне, і ваша тайна перед королем і королевою не втеряє ні перинки. Недавно я (та чого, не знаю) втеряв усю мою веселість, занедбав усї звичайні працї, і справді так важко в мене на душі, що й ся гарна будівля, земля, здаєть ся менї дикою скелею, а сей пишний намет, повітря, дивітесь, ся сьміла склеплена твердь, ся величня криша поцяцькована золотим жаром, ге! вона здаєть ся менї гидким і заразливим бовдуром пари. Який архитвір — чоловік! Який у нього благородний розум! які безкраї здібности, який виразний і предивний образ і рух! як він дїлами подобен ангелу, а розуміннєм — Богу! красота сьвіту! вінець усього живого! І що ж для мене отся квінтесенция пороху? не в смак менї мужчина, а тим менше женщина, дарма, що ти усьмішкою своєю, здаєть ся, говориш иньше.

Розенкранц. Мій принце, нїчого такого не було в мене і в мислях.

Гамлєт. Чого ж ти всьміхнувсь, як я сказав, що „не в смак менї мужчина“?

Розенкранц. Я подумав, принце: коли вам не в смак чоловік, то якуж пісну́ гостину знайдуть у вас актори! Ми з'їхались із ними на дорозі, і вони йдуть сюди предложити вам свою службу.

Гамлєт. Того, що акторує королів, ми привітаємо. Його величество матиме данину від мене. Авантурник рицарь знайде роботу своєму мечу й щиту. Коханок не зітхатиме gratis; гуморист доведе спокійно свою ролю до кінця; кловн попосьмішить таких, у кого сухий кашель лоскоче легкі, а вельможна пані виявить свою душу свобідно, хиба спіткнеть ся на білому стишку. — Які се актори?

Розенкранц. Ті самі, що ви бувало так ними втішаєтесь, міські траґедіяни.

Гамлєт. Як же се сталось, що вони мандрують? Резидувати їм користнійш і в репутації і в заробітку.

Розенкранц. Я думаю, що перестали вони через недавню новинку.

Гамлєт. Чи їх так же поважають, як і підчас мого побуту в столиці? Чи за ними так же вганяють?

Розенкранц. Ні, вже тепер не так.

Гамлєт. Як же се? Хиба вони почали ржавіти?

Розенкранц. Ні, вони старають ся по прежньому; та завелись, милостивий добродію, писклята, що кричать над усяку міру, і їм плещуть за се безчоловічно[15]). Тепер мода на них і вони так гавкають на „звичайні театри“ (так вони звуть їх), що многі, маючи при боці рапіру, лякають ся гусячих пір і ледви сьміють ходити туди.

Гамлєт. Як! так таки дїти? хто ж удержує їх? як їм платять? То вони держатимуть ся свого ремесла тілько доти, доки спаде голос? Чи не скажуть опісля, як доростуть до звичайних акторів (а се подобна річ, коли не матимуть лучшого хлїба), що писателї вшкодили їм, заставивши гудити своє власне наслїдде?

Розенкранц. Да таки й було доволї галасу з обох боків, і громада не вважає за гріх підцьковувати їх на контроверсию. До якогось часу не давано нїчого за пєсу, коли поет і актори не йшли навкулачки за своє дїло[16]).

Гамлєт. Чи се ж можливе?

Ґільденштерн. О! чим там не шпурляли в голови!

Гамлєт. І хлопята взяли гору?

Розенкранц. Узяли, принце, — і над Геркулесом і над його беремищем[17]).

Гамлєт. Се менї вельми дивно; бо мій дядько королює в Данії, і ті, що перекривлювали його за житя мого отця, тепер дають двадцять, сорок, пятьдесять і сто дукатів за його портрет у мінятюрі[18]). Господи! да тут є щось більш нїж надприроднє, коли б тілько фільософії вишукати. (Труби за сценою.)

Ґільденштерн. Се актори.

Гамлєт. Панове, витаю вас у Ельзинорі. Руки! Нуте бо! Привітаннє, се ввічливість і церемонїя. Дайте менї вам догодити в цїм наряді, щоб моя ласка до акторів (а вона, скажу вам, мусить бути геть показна) не показалась вам більшою, нїж до вас. Вітаю вас, тілько мій дядько-отець і тїтка-мати помиляють ся.

Ґільденштерн. У чому, дорогий принце?

Гамлєт. Я божеволію тільки при північно-північно-західнім вітрі[19]), а як вітер від полудня, я знаю, щó сокіл і щó чапля.

Ввіходить Польонїй.

Польонїй. Всього доброго вам, панове!

Гамлєт. Слухай, Ґільденштерне і ти так же, — на кожнє вухо по слухачу. Ся велика дитина, що ви тут бачите, ще й досї не вийшла з пелюшок.

Розенкранц. Може вона опинилась удруге в пелюшках: бо, кажуть, стара людина вдруге дитина.

Гамлєт. Пророкую, що вона прийшла сповістити мене про акторів. Уважайте! (До Розенкранца, мов не бачивши Польонїя.) Ви сказали правду, добродію: се було в понеділок у ранцї; так іменно.

Польонїй. Мій принце, в мене є новина для вас.

Гамлєт. Мій пане, в мене є новина для вас. Коли Росцій був актором у Римі[20]) —

Польонїй. Приїхали актори, принце.

Гамлєт. Ба, ба!

Польонїй. Клянусь честю...

Гамлєт. ...то кожен актор їхав на своїм ослї...

Польонїй. Найлучші актори в сьвітї, чи для траґедиї, чи для комедиї, для істориї, для пасторала, пасторало-комедиї, історіо-пасторала, траґедо-істориї, траґі-коміко-історико-пасторала, для неділимої сцени і необмеженої поеми. Ні Сенека не буде їм надто важкий, ні Плявт надто легкий. Чи для писаної ролї, чи для імпровізациї — нема їм рівні.

Гамлєт. „Суддя Ізраїльский Єфай —
Який же скарб він мав!“[21])

Польоній. Який же, принце, був у нього скарб?

Гамлєт. Який?

„Одну дочку він мав, гай-гай,
Над все її кохав".

Польоній (сам до себе.) Усе про мою дочку.

Гамлєт. Чи не правда ж, старий Єфаю?

Польоній. Коли ви звете мене Єфаєм, принце, то в мене є дочка, котру я люблю несказанно.

Гамлєт. Ні, сього там нема.

Польоній. А що ж єсть, принце?

Гамлєт. От що:

„І як се стало ся, Бог зна",

А далїй памятаєте:

„Здаєть ся ж, так було"...

Первий куплєт колядки покаже вам більше. Та гляньте, ось іде моє скороченнє.

Ввіходять четверо, чи пятеро акторів.

Витаю вас, приятелї, витаю всїх. Рад бачити тебе здоровим. Витаю, добрі друзї. О! старий друже. Ге, в тебе лице наїжило ся після того, як я тебе бачив. А може ти прибув у Данїю, щоб і против мене їжитись? А, моя вельможна панно! Клянусь Богородицею, твоя вельможність наблизилась на цїлий крок до неба після того, як я тебе бачив. Молю Бога, щоб твій голос, як неходяче золото, не розколовсь аж у кружалцї[22]). Витаю всїх вас, приятелї. Киньмо ся ж, мов французькі сокольники, на все що бачимо: давайте нам зараз монольоґ! Покажіте нам пробу свого таланту. А ну, патетичний монольоґ!

Первий актор. Який же монольоґ, принце?

Гамлєт. Я чув, як ти промовив менї раз монольоґ, та нїколи його не виставловано;

коли ж виставлювано, то не більш одного разу: бо пєса, памятаю, не вподобалась мілліону: се був кавяр для масси. Та се була прегарна пєса (як показалось менї і иньшим, котрих суд у таких материях вище мого); добре розложена на сцени і написана так же просто, як і мудро. Памятаю, один сказав: нема в стихах соли, щоб материя була смачнїйша, анї того в словах, що показувало б у автора чутливість; однако назвав її поважною, здоровою, приємною і більше гарною, нїж закрашеною. Один монольоґ у нїй я найбільш уподобав. То було Енеєве оповіданнє Дідонї, і більш усього там, де він говорить, як убито Пріяма. Коли воно живе в твоїй памяти, зачни з сього стиха — дай згадати, дай згадати...

„Скажений Пирр[23]) звірюкою Гирканським“[24])...

Нї, не так, а починаєть ся Пирром.

„Скажений Пирр, він, що у чорній зброї,
„Як темна ніч, як намір його чорний,
„Сховав ся у зловіщому коняцї,
„Тепер убравсь іще в страшнїйший колїр.
„Од голови до ніг увесь червоний
„Отців, маток, синів і дочок кровю,
„Що позсихалась на йому й скипілась
„Од полумя домів, котрі сьвітили
„Своїм тиранським і проклятим сьвітом
„На власних їх господарів убійство, —
„Розжеврившись в завзяттї і в багатті
„І сукроватою увесь облившись,
„З очима мов карбункули, пекельний
„Шукає Пиррус праотця Пріяма“[25]).

Польоній. Їй Богу, принце, гарно сказано, з хорошим акцентом і з доброю повагою.

Первий актор.

„І зараз він його знаходить. Вдарив
„Старий на Греків, та коротким боєм.

„Не слухає руки його меч древнїй,
„Лежить де впав, байдужий на коменду.
„Борба нерівна. На Пріяма Пиррус
„Наскакує, у запалі бє прóмах,
„Та від самого свисту й вітру млявий
„Отець упав. Тодї, здавалось, город,
„Нечулий Ілїон почув удар,
„Він похилив свій шпиль огнистий аж
„До самих ніг і грукотом страшенним
„Бере в полонь-неволю вухо в Пирра.
„Бо — диво! меч його, що вже хилив ся
„На голову Пріямову молóчну,
„Здавалось, нїби в воздусї повиснув.
„Мов намальований тиран, став Пиррус,
„Вагавсь між волею своєю й дїлом,
„І не робив нїчого.
„Та, як ми часто бачим против бурі
„Мовчаннє в небесах, недвижні хмари,
„Вітри сердиті мовчазні і круг наш
„Внизу нїмий як смерть, а потім зараз
„Страшенний грім простори роздирає:
„Так послї павзи Пирра дика помста
„Знов лютого на дїло підіймає.
„І молоти Цикльопів ще нїколи
„Так не ковали Марсу вічну зброю
„Безжалісно, як Пиррів меч крівавий
„Тепер кує Пріяма.
„Геть, геть, Фортуно шлюхо! ви ж боги всї
„Возьміте в повній радї в неї силу,
„Скрушіте їй всї спицї і ввесь обід
„У колесї і покотїте з неба
„Округлу стýпицю униз глибоко,
„Аж до нечистих“!

Польонїй. Се дуже довго.

Гамлєт. Пошлемо вкупі з твоєю бородою до цирульника. Будь ласка, говори далїй.

Йому давай джигу або соромiччину, а то засне. Говори далiй. Переходь до Гекуби.

Первий актор.

„О, хто в намiтчинi царицю бачив“...

Гамлет. У намiтчинi царицю?

Польонiй. Се гарно; царицю в намiтчинi — гарно.

Первий актор.

„Що боса бiгала й слiпими слiзми
„Грозила полумю, з ганчiркою
„На головi, де так iще недавно
„Стояла диядема, — що не шати
„Вiд многоплiдности слабкеє лоно
„Окутали, а ковдра, що в пориві
„Страху вхопи́ла бiдна, — хто б се бачив,
„Той язика́ вмочив би ув отруту
„I зраду проти власти щастя б вирiк.
„Коли б же i самi боги вбачали,
„Як бiдолашня глянула на Пирра,
„Що в злющiй забавцi мечем крiвавим
„Її супруга члени шматував, —
„То крик її, який тут бухнув, мiг би —
„(Хиба вже зовсiм їм пр‹› нас байдуже),
„Вдоїти слiз з очей огнистих неба,
„Богiв самих до гнiву довести.

Польонiй. Дивiтесь, чи не зблiд же вiн, i має сльози в очах! Прошу тебе, годi!

Гамлєт. Се гарно; я попрошу тебе дочитати конець незабаром. Мiй пане добродiю, чи не догледiли б ви, щоб акторiв добре пригощено? Чуєте? нехай гарно з ними обiйдуться: бо вони — зеркало i хронiчки часу. По вашiй смерти лучче б вам було мати ледачу епiтафiю, нiж їх огуду за живота.

Польонiй. Обiйдусь із ними, принце, по заслузi.

Гамлєт. Боронь Боже, чоловіче! лучче! Коли би з кожним обходились по заслузї, хто б тодї влизнув од березової каші? Обійдись із ними по власній своїй чести і повазї. Чим менше вони заслугують, тим більше матиме цїни твоя добрість. Веди ж їх.

Польоній. Ходіть, панове! (Виходить Польоній з деякими акторами.)

Гамлєт. Ідіте з ним, друзї. Завтра в нас буде гра. Ось слухай, старий друже: можеш ти відіграти убійство Ґонцаґа?

Первий актор. Можу, принце.

Гамлєт. Завтра хотїв би я бачити се. А чи не міг би ти, на случай, вивчити монольоґ у дванацять чи шіснацять вірш, котрі б я написав і притулив у пєсу? Можеш?

Первий актор. Можу, принце.

Гамлєт. Дуже добре. Іди ж за сим паном, та гледіть, не глузуйте з нього! (Виходить актор.) Мої добрі друзї! (До Розенкранца і Ґільденштерна.) Прощаюсь з вами до вечера. Ви любі гості в Ельзінорі.

Розенкранц. Добрий принце!

(Виходять Розенкранц і Ґільденштерн.)

Гамлєт.

Ідїть, Бог з вами! Ось я знов один.
О, що за ледар, що за підлий раб я!
Чи се не чудо, що сей актор ось
У фікциї, у мрії страсти може
Так підневолить душу під уяву,
Що вид його від неї весь поблїдне,
На óчах сльози, а в лиці переляк,
І голос рветь ся, стать вся піддаєть ся
До форм уяви? Й все це за-нї-за-що!
Задля Гекуби! Що йому Гекуба
Або що він Гекубі,

Що б плакати по ній? Що ж він зробив би,
Коли б мотив, принуку мав для страсти,
Як я? Він сцену всю залив би слїзми,
Роздер би вухо всїй громаді річчю
Страшенною, довів би винуватця
До безума, сполошив би невинних,
Збентежив нетямущих, зчудував би
І саму здібність їх очей і слуху.
А я, тупе, мов з глини зліплене ледащо,
Хляк, Іван соня, я на власне дїло
Байдужний, і озвати ся не вмію
Навіть за короля, що на державу
І дороге житте його проклятий
Зробили напад! Чи я трус? Хто в вічі
Назве мене ледащом? Хто розтрощить
Мій череп? вирве бороду менї[26])
І кине в пику? Хто смикне за носа?
Завдасть брехню і вбє її у горло
До самих легких? Хто менї се зробить?
Я стерпів би й таке: бо певно в мене
Печінка голубина, я без жовчі,
Не чую гіркоти зневаги, — о, ато б я
Давно вже воронне́ нагодував би
Сього паскуди стервом! О кривавий,
Безстидний ледарю! безчесний, підлий,
Зрадливий, сладострасний ти поганцю!
О помсто!
Що за осел я! Ось моя хоробрість!
Я, син замученого, дорогого
Отця, що й небо й пекло попихають
На помсту, мушу, мов та непотрібка,
Собі словами серце облегчати
І лаятись, мов по́варка-нехлюя!
Фі, як се гидко! Заходи ся ж, мізку!
Чував я, що переступні создання,
В театрі сидячи, бували страшно

*

Стрівожені іскусним лицедїйством,
Так що в своїх злочинствах признавались.
Хоть душогубство язика й не має,
Та виявить себе дивнїйшим робом.
Нехай сї актори що небудь грають
Похоже на отця мого убійство
Перед очима в дядька, я ж вдивлю ся
Йому в лице, достану до живого.
Коли він тілько вхилить ся, я знаю,
Щó починати. Дух той, що я бачив,
Се може й дявол? Дявол має силу
Приймати на себé й принадний образ.
Так; може він побачив мій упадок
І мелянхолїю (він має міць
Над душами такими), та й підходив,
Щоб погубить мене. Нї, хочу мати
Ґрунтóвини певнїйші. Сцена, повість,
От чим піймаю королївську совість. (Виходить.)

АКТ ТРЕЙТЇЙ.

Сцена перва.

Сьвітлиця на замку.

Ввіходять король, королева, Польонїй, Офелїя, Розенкранц і Ґільденштерн.

Король.

І ви нїяким робом не дознались,
Про що він дур на себе напускає,
Що мир душі його мутить так страшно
Турботним, небезпечним божевіллєм?

Розенкранц.

Він признаєсь, що чує в собі безум.
Та з чого ставсь, не хоче нам сказати.

Ґільденштерн.

Не знаєм, як його й посондувати.
Бо хитрим безумом знай одвертає,
Як ми його приводим до признання,
Щоб з ним по правді стало ся.

Королева.

А добре
Прийняв він вас?

Розенкранц.

Як слїд, по джентельменськи.

Ґільденштерн.

Та видно, силував ся буть ласкавим.

Розенкранц.
Скупивсь на розпити, а нам свобідно
Відповідав на запити.

Королева.
Чи ви
Його на розривки які просили?

Розенкранц.
Мадам, припадком ми якихсь акторів
На шляху перегнали і йому
Казали се; мов ізрадів почувши.
Вони вже тут є у дворі і принц їм
Звелів, здаєть ся, перед ним щось грати
Сьогодні в вечері.

Польоній.
Се суща правда.
І він мене прохав, щоб я благав вас,
Пресьвітлі королівські маєстати,
Дивитись і послухать сценування.

Король.
Од всього серця. Радуюсь почувши,
Що він до сього так схилив ся.
Прошу, панове добрі, вас і далі
Його до забавок таких приво́дить.

Розенкранц.
Старатимем ся, наш королю.

Виходять Розенкранц і Ґільденштерн.

Король.
Серце
Ґертрудо, на сей раз і ти зостав нас.
Бо ми по Гамлєта послали тайно,
Щоб він тут мов случаєм пострічав ся
З Офелією.
Її отець і я (законні шпіґи)
Так станемо, щоб невидимо бачить
Се зустрічання і судить свобідно

З його обходу, чи через кохання
Він так сумує й мучить ся.

Королева.

Зоставлю.
Тобі ж, Офеліє, бажаю щиро,
Щоб красота твоя була причина
Припадку Гамлетового. Я певна,
Тоді б твої прикмети знов вернули
Його на путь. Була б се честь обом вам.

Офелія.

Пресьвітла пані, я б сього бажала.

(Виходить королева.)

Польоній.

Офеліє, прохожуйсь тут! Ви ж, пане
Мій милостивий, коли ваша ласка,
Сховаймось тут. Читай сю книжку, дочко,
Щоб сим прикрити, що ти одинока.
За се ми часто терпимо огуду,
І добре знаєм, що лицем побожним
Та сьвятостю постави обсипаєм
Самого чорта цукром.

Король (сам до себе.)

О, се правда!
Як сї слова катують мою совість!
І щоки шлюхи, крашені красилом,
Не так гидкі против її принади,
Як мій переступ против що-найкращих
Моїх річей. О вагото важенна!

Польоній.

Се він іде. Сховаймось, мій королю.

(Виходять король і Польоній.)

(Ввіходить Гамлет.)

Гамлет.

Чи бути, чи не бути, от питання!
Щó благорóднїйше в душі: терпіти
Пращі і стріли злющої Фортуни,

Чи збунтуватись против моря туч
І бунтуванням їм конець зробити?
Умерти, се заснути, більш нїчого,
І сном своїм сказати: ми кінчаєм
Всї муки серця й тисячу природнїх
Тортур, що ми внаслідували тїлом.
Сього кінця жадати нам — побожно.
Умерти, се заснуть; заснуть! а може,
Сни бачити?... Оттут-то й є перешин
У снї чи в смерти що-то буде снитись,
Як струснемо земні трівоги з себе?
От що нас зупиняє. От увага,
Що робить довгими нещастя жизнї.
Бо хто б схотїв весь вік терпіти муки
І насьміхи, гнет сильних і знущанне
Гординї, біль одіпхнутого серця,
Загайливість закону, підлість сýддїв
І ту зневагу, що заслуга мовчки
Приймає від нїкчемних,
Коли б міг сам, одним штихóм кинджала
Від усьогó цьогó спасти ся? Хто би
Нїс той тягар, стогнав і прів під тиском
Життя, як би не страх чогось по смерти?
Як би не той нещасний край, з котрого
Ще не вертав нїхто, мутив нам волю?
То й радше зносим біди ті, що маєм,
Аніж тїкать до иньших нам незнаних.
От так то совість трусами нас робить,
І так природнїй румянець відваги
Вкриваєсь блїдним пóкостом задуми,
І замисли могутні та важкі
Від погляду сего звертають на бік
І тратять назву дїл. Та годї! Бач,
Офелія вродлива! Нїмфо, помяни
В твоїх молитвах всї гріхи мої!

Офелія.

Як живете ви, принце, сими днями?

Гамлєт.

Покірна дяка! Добре, добре, добре.

Офелія.

У мене памятки од вас є, принце,
Котрі давно бажала я вернути.
Прошу від мене їх тепер прийняти.

Гамлєт.

Ні, ні, я не давав тобі нічого
Ніколи.

Офелія.

Високоповажний принце,
Я знаю дуже добре, що давали,
І з ними дихали такі слова пахущі,
Що речі ще дорожшими робились.
Тепер вони вже не благоухають.
Возьміте їх назад: бо благородній
Душі гостинці дорогі здають ся
Убогими, як той перемінив ся,
Хто дав. Візьміте їх від мене, принце.

Гамлєт. Га, га, ти чесна?

Офелія. Принце!

Гамлєт. Ти гарна?

Офелія. Що ви хочете сказати, принце?

Гамлєт. Що коли ти чесна й гарна, то твоїй чесноті не годилось би знатись із твоєю вродою.

Офелія. Чи може, принце, для вроди бути лучча знайомість від чесноти?

Гамлєт. А певно! Бо сила вроди швидше переробить чесноту із того, що вона єсть, на звідницю, ніж сила чесноти здоліє переложити вроду на свою подобу. Се було колись парадоксом, а тепер час дає йому повірку. Я любив тебе колись.

Офелія. Справді, принце, ви заставляли мене няти сьому віри.

Гамлєт. Ти не мусїла няти менї віри. Бо чесноти не можна так прищепити до нашого старого пенька, щоб ми не пахли ним. Я не любив тебе.

Офелія. Тим більше я була одурена.

Гамлєт. Іди в черниці: чого тобі бути матїрю грішників? Я сам так собі чесний, та й менї можна б обвинуватити себе в такому, що лучче б моя мати не родила мене. Я дуже гордий, помстовливий, амбітний; у мене більше провин готових на мій розказ, ніж думок для їх здумання, ніж уяви для їх змальовання, ніж часу для їх виконання. І по щож таким людцям як я лазити між небом і землею? Ми всї підлі плутяги; не йми віри нїкому з нас. Іди собі в черниці! Де твій отець?

Офелія. Дома, принце.

Гамлєт. Вели замикати двері за ним, щоб він не робив із себе дурня нїде, тілько в своїм домі. Бувай здорова!

Офелія. О, рятуй його, ласкаве небо!

Гамлєт. Коли пійдеш замуж, я дам тобі в придане от яку язву: хоть би ти була така чиста, як лїд, така біла, як снїг, не влизнеш од клевети. Іди в черниці, йди; прощай! А коли вже йти заміж, то йди за дурня; бо розумні люде добре знають, яких ви робите з них чудовищ. Іди ж у черниці, та й негайно. Прощай!

Офелія. О небесні сили! сцїлїте його!

Гамлєт. Наслухавсь я про ваші мальовила, до схочу. Бог вам дав одно лице, а ви робите собі иньше; вертитесь, дріботите, зюзюкаєте і даєте прізвища Божим творенням і ви-

даєте вашу пустоту за нетям. Іди, не хочу сего більше! Воно то й зробило мене безумним. Кажу тобі, не хочемо більше шлюбів, а хто вже одружився, усї, опріч одного, нехай живуть. Решта зостануть ся, як єсть. У черницї! махай!

(Виходить.)

Офелія.

О, що за сьвітлий дух ось тут розбитий!
Дворака око, вченого язик,
Меч лицаря, надія й цьвіт держави,
Сьвічадо чемности, взірець поваги,
Увага вважних, — все те, все пропало!
І я, гірка й безщасна між жіноцтвом,
Що ссала мід обіцянок співочих,
Тепер царськи́й сей превисокий розум
Вбачаю мов дзвінки, що попсувались
В своїм граннї солодкім; я вбачаю
Сю дивну форму, сю квітчасту юність
Побитую безумством. Горе, горе
Менї, що бачила те, що вбачала,
І бачу те, що я тепер вбачаю!

(Вертаєть ся король з Польонїєм.)

Король.

Любов? не в той бік гне його чуттє,
І хоть він говорив нескладно трохи,
На дур воно не схоже. Щось в душі він криє,
На чім сидить його печаль-сїдуха,
І я боюсь, що висидить вона нам
Страшне щось. Я, щоб запобігти лиху,
Постановив у скорому рішенню
Так: щоб найшвидше в Анґлію він їхав,
Та вимусив занедбану данину.
Ще може море, чужоземні люде
І різноякі види виженуть із серця
У нього те, що там якóсь засїло, —
Об що він знай свій череп розбиває,